

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ
ВИЩА ШКОЛА ЕКОНОМІКИ ТА МЕНЕДЖМЕНТУ
ФАКУЛЬТЕТ ЕКОНОМІКИ
КАФЕДРА ЕКОНОМІЧНОЇ ТЕОРІЇ І ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
до організації самостійної роботи студентів
з нормативної навчальної дисципліни
циклу професійної та практичної підготовки

ГРОШІ ТА КРЕДИТ
для студентів денної форми навчання

Галузь знань: 0305 Економіка та підприємництво
Напрямок підготовки: 6.030501 Економічна теорія
Спеціалізація: Економічна теорія (ЕТ)

Донецьк, 2012 р.
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ
ВИЩА ШКОЛА ЕКОНОМІКИ ТА МЕНЕДЖМЕНТУ
ФАКУЛЬТЕТ ЕКОНОМІКИ
КАФЕДРА ЕКОНОМІЧНОЇ ТЕОРІЇ І ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
до організації самостійної роботи студентів
з нормативної навчальної дисципліни
циклу професійної та практичної підготовки

ГРОШІ ТА КРЕДИТ
для студентів денної форми навчання

Галузь знань: 0305 Економіка та підприємництво
Напрямок підготовки: 6.030501 Економічна теорія
Спеціалізація: Економічна теорія (ЕТ)

РОЗГЛЯНУТО:
на засіданні кафедри
економічної теорії і державного управління
Протокол № 1 від 31 серпня 2012 р.

ЗАТВЕРДЖЕНО:
на засіданні
навчально-видавничої ради ДонНТУ
Протокол № ___ від «___» _____ 20__ р.

Донецьк, 2012 р.

УДК 336.7 (072)

Методичні рекомендації до організації самостійної роботи студентів з нормативної навчальної дисципліни циклу професійної та практичної підготовки «Гроші та кредит» для студентів денної форми навчання галузі знань 0305 Економіка та підприємництво напряму підготовки: 6.030501 Економічна теорія / Укл. М.В. Гордон. - Донецьк: ДонНТУ, 2012. – 67 с.

У методичних рекомендаціях викладено основні матеріали, які можуть бути корисними студентам при самостійному опрацюванні теоретичного та практичного матеріалу з нормативної навчальної дисципліни циклу професійної та практичної підготовки «Гроші та кредит».

Методичні рекомендації містять навчальну програму дисципліни, методичні вказівки, питання для самоконтролю засвоєння теоретичних положень курсу, тести, перелік питань до модульних контролів, критерії оцінки знань з навчальної дисципліни, список рекомендованої літератури.

Укладач:

М.В. Гордон, к.е.н., доцент

Відповідальний за випуск

В.В. Дементьєв, д.е.н., професор

Зміст

Вступ.....	5
1. Загальні положення.....	6
2. Навчальна програма дисципліни.....	7
3. Методичні вказівки, перелік контрольних питань та тести самоконтролю.....	13
4. Перелік питань до модульних контролів.....	61
5. Критерії оцінки знань.....	64
6. Список рекомендованої літератури.....	66

Вступ

Самостійна робота студента є основним засобом оволодіння навчальним матеріалом у час, вільний від обов'язкових навчальних занять.

Методичні рекомендації до організації самостійної роботи студентів підготовлено згідно навчального плану напряму підготовки 6.030501 Економічна теорія та робочої програми навчальної дисципліни «Гроші та кредит».

Виконання студентами самостійної роботи сприятиме формуванню у студентів вміння аналізувати та пояснювати зміни, що відбуваються, у сфері функціонування грошей, кредиту і банків і давати їм економічну оцінку.

1. Загальні положення

Мета пропонованих методичних рекомендацій до організації самостійної роботи студентів - забезпечити студентів навчально-методичними матеріалами, необхідними для самостійного вивчення навчальної дисципліни «Гроші та кредит». Методичні рекомендації містять навчальну програму дисципліни, методичні вказівки, питання для самоконтролю засвоєння теоретичних положень курсу, тести, перелік питань до модульних контролів, критерії оцінки знань з навчальної дисципліни, список рекомендованої літератури.

Окремими частинами Навчально-методичного комплексу навчальної дисципліни «Гроші та кредит», що є складовими Методичних рекомендацій щодо організації самостійної роботи студентів з нормативної навчальної дисципліни циклу природничо-наукової та загальноєкономічної підготовки «Гроші та кредит» для студентів денної форми навчання галузі знань 0305 Економіка та підприємництво напряму підготовки: 6.030501 Економічна теорія є:

1. Конспект лекцій з нормативної навчальної дисципліни циклу професійної та практичної підготовки «Гроші та кредит» розроблено для студентів денної форми навчання галузі знань 0305 Економіка та підприємництво напряму підготовки 6.030501 Економічна теорія спеціалізації Економічна теорія (ЕТ) / Укл. М.В. Гордон – Донецьк: ДонНТУ, 2012.- 122 с.

2. Методичні рекомендації до практичних занять з нормативної навчальної дисципліни циклу професійної та практичної підготовки «Гроші та кредит» для студентів денної форми навчання галузі знань 0305 Економіка та підприємництво напряму підготовки: 6.030501 Економічна теорія / Укл. М.В. Гордон. - Донецьк: ДонНТУ, 2012. – 77 с.

3. Методичні рекомендації до виконання індивідуальних завдань з нормативної навчальної дисципліни циклу природничо-наукової та загальноєкономічної підготовки «Гроші та кредит» для студентів денної форми навчання галузі знань 0305 Економіка та підприємництво напряму підготовки: 6.030501 Економічна теорія / Укл. М.В. Гордон. - Донецьк: ДонНТУ, 2012. – 13 с.

Зазначені вище матеріали спрямовані на методичне забезпечення всіх форм роботи студентів, пов'язаної з опануванням теоретичного матеріалу, засвоєнням відповідної термінології, ознайомленням з літературними джерелами тощо.

2. Навчальна програма дисципліни

Змістовий модуль 1. Гроші та грошовий обіг

Тема 1. Сутність і функції грошей

Походження грошей. Раціоналістична та еволюційна концепції походження грошей. Поява грошей як об'єктивний результат розвитку товарного виробництва та обміну. Роль держави у творенні грошей.

Сутність грошей. Гроші як загальний еквівалент і абсолютно ліквідний актив. Гроші як особливий товар, особливості мінової і споживної вартості грошей як товару. Конкретна і загально споживна вартість грошового товару, формування суперечності між ними і вирішення її в неповноцінних грошах. Суперечність між реальною і номінальною вартістю грошей і її вирішення в неповноцінних грошах. Гроші як форма суспільних відносин. Гроші як гроші і гроші як капітал. Зв'язок грошей з іншими економічними категоріями.

Форми грошей та їх еволюція. Причини та механізм еволюції форм грошей від звичайних товарів першої необхідності до благородних металів. Причини та механізм демонетизації золота. Неповноцінні форми грошей та їх кредитна природа. Еволюція кредитних грошей від урядових (казначейських) зобов'язань до зобов'язань центрального банку. Сучасні кредитні засоби обігу. Роль держави в утвердженні кредитних зобов'язань як грошей.

Вартість грошей. Специфічний характер вартості грошей. Купівельна спроможність як вираз вартості грошей як грошей. Вартість грошей і час. Вплив зміни вартості грошей на економічні процеси. Ціна грошей як капіталу: альтернативна вартість зберігання грошей та процент.

Функції грошей. Поняття функції грошей. Функція міри вартості, її сутність, сфера використання. Масштаб цін. Ідеальний характер міри вартості. Ціна як грошовий вираз вартості товарів. Міра вартості в умовах інфляції.

Функція засобу обігу, її сутність, сфера використання; реальність і кількісна визначеність грошей у цій функції. Гроші як засіб обігу в умовах інфляції.

Функція засобу платежу, її сутність, відмінність від функції засобу обігу, сфера використання. Вплив інфляції на гроші як засіб платежу.

Функція засобу нагромадження, її сутність, сфера використання. Вплив часу та інфляції на функцію засобу нагромадження.

Світові гроші. Сутність світових грошей. Еволюція золота як світових грошей. Передумови використання як світових грошей національних та колективних валют.

Взаємозв'язок функцій грошей. Дискусії щодо кількості функцій грошей.

Якісні властивості грошей. Розвиток ринку та ускладнення його вимог до якості грошей. Стабільність вартості як базова якісна характеристика грошей. Економічність, довготривалість використання, однорідність, надійність, подільність та портативність грошей.

Роль грошей у ринковій економіці. Якісний і кількісний аспекти впливу грошей на економічні й соціальні процеси. Грошове середовище як фактор впливу на матеріальні інтереси та виробничу активність економічних суб'єктів. Вплив зміни кількості грошей на основні макро- та мікроекономічні процеси. Гроші як

інструмент регулювання економіки. Зміна впливу кількісних параметрів грошей на економіку на коротко- та довгострокових інтервалах. Еволюція ролі грошей у перехідній економіці України.

Тема 2. Грошовий обіг і грошові потоки

Сутність грошового обороту як процесу руху грошей. Грошові платежі як елементарні складові грошового обороту. Основні суб'єкти грошового обороту. Основні ринки, що взаємопов'язуються грошовим оборотом. Сукупний грошовий оборот як макроекономічне явище та оборот грошей на мікроекономічному рівні, їх єдність та відмінності. Економічна основа грошового обороту. Єдність та безперервність як визначальні риси грошового обороту.

Модель сукупного грошового обороту. Обороти продуктів та доходів як основа побудови грошового обороту. Групування суб'єктів обороту в моделі. Грошові потоки та їх взаємозв'язок у моделі. Національний дохід і національний продукт як визначальні потоки грошового обороту. Потоки ін'єкцій і потоки витрат. Балансування грошового обороту.

Структура грошового обороту. Готівковий та безготівковий сектори грошового обороту. Сектор грошового обігу, фіскально-бюджетний та кредитний сектори.

Маса грошей, що обслуговує грошовий оборот: поняття, склад та фактори, що визначають зміну. Показники маси грошей, грошові агрегати, їх характеристика, грошова база, її склад.

Швидкість обігу грошей: поняття, фактори, що визначають швидкість обігу. Вплив швидкості на масу та сталість грошей. Порядок визначення швидкості обігу грошей.

Закон кількості грошей, необхідних для обороту, його сутність, вимоги та наслідки порушення вимог.

Механізм зміни маси грошей в обороті. Первинна емісія центрального банку. Вторинна емісія депозитних грошей комерційних банків.

Грошово-кредитний мультиплікатор, його механізм, показники мультиплікатора та чинники впливу на його рівень.

Тема 3. Грошовий ринок

Сутність грошового ринку. Гроші як об'єкт купівлі-продажу. Суб'єкти та інструменти грошового ринку. Особливості прояву на грошовому ринку основних ринкових ознак - попиту, пропозиції, ціни.

Інституційна модель грошового ринку. Сектори прямого і опосередкованого фінансування. Потоки та суб'єкти в обох секторах грошового ринку. Банки і небанківські фінансово-кредитні структури як фінансові посередники грошового ринку.

Структура грошового ринку. Критерії класифікації. Ринок грошей і ринок капіталів. Ринок цінних паперів та валютний ринок як складові грошового ринку.

Попит на гроші. Суть та форми прояву попиту на гроші. Фактори, що визначають зміну попиту на гроші.

Пропозиція грошей. Суть та механізм формування пропозиції грошей. Фактори, що визначають зміну пропозиції грошей.

Графічна модель грошового ринку. Рівновага на грошовому ринку та процент. Фактори, що визначають рівновагу грошового ринку.

Заощадження та інвестиції в механізмі грошового ринку. Заощадження населення як єдине джерело і верхня межа чистих інвестицій. Вплив процентної ставки на заощадження та інвестиції. Вплив бюджетного дефіциту на балансування заощаджень та інвестицій.

Тема 4. Грошові системи

Сутність грошової системи, її призначення та місце в економічній системі країни. Елементи грошової системи.

Основні типи грошових систем, їх еволюція. Системи металевого й кредитного обігу.

Створення і розвиток грошової системи України. Необхідність створення грошової системи України. Особливості процесу запровадження національної валюти в Україні.

Державне регулювання грошового обороту як головне призначення грошової системи. Центральний банк як орган державного регулювання грошової сфери. Методи регулювання: методи прямого впливу і методи опосередкованого впливу. Фіскально-бюджетна та грошово-кредитна політика в системі державного регулювання економіки. Емісійний дохід і монетизація бюджетного дефіциту.

Грошово-кредитна політика центрального банку: сутність, типи, стратегічні цілі, проміжні та тактичні завдання. Інструменти грошово-кредитного регулювання. Проблема монетизації ВВП в Україні.

Тема 5. Інфляція та грошові реформи

Сутність, форми прояву та закономірності розвитку інфляції.

Причини інфляції. Інфляція попиту та інфляція витрат.

Економічні та соціальні наслідки інфляції. Вплив інфляції на інвестиції та розвиток виробництва. Інфляція та економічний цикл.

Державне регулювання інфляції. Антиінфляційна політика.

Особливості інфляції в Україні в перехідний період.

Сутність грошових реформ. Види грошових реформ та способи їх класифікації.

Особливості проведення грошової реформи в Україні. Багатофакторність, багатоцільове спрямування та довготривалість грошової реформи в Україні. Порядок випуску гривні в оборот у вересні 1996 р.

Тема 6. Валютний ринок і валютні системи

Сутність валюти, призначення та сфера використання. Види валют: національні, іноземні, колективні, конвертовані, неконвертовані. Чинники та значення конвертованості валюти. Особливості валютних відносин.

Валютний ринок: сутність, об'єкти та суб'єкти, ціна, інфраструктура. Чинники впливу на кон'юнктуру валютного ринку. Характеристика основних операцій на валютному ринку.

Валютний курс: сутність, основи формування та чинники впливу. Види валютних курсів. Регулювання валютних курсів. Розвиток режиму валютного курсу в Україні.

Валютні системи та валютна політика. Поняття, призначення та елементи національної валютної системи. Валютне регулювання та валютна політика: курсова, облікова, інтервенційна. Особливості формування валютної системи України. Органи валютного регулювання.

Платіжний баланс та золотовалютні резерви. Сутність, побудова, призначення та використання платіжного балансу. Сутність, призначення та використання золотовалютних резервів.

Світова та міжнародні валютні системи. Поняття світової валютної системи, її елементи та етапи розвитку, Бреттон-Вудська та Ямайська світові валютні системи. Поняття міжнародної валютної системи. Формування Європейської валютної системи, трансформація її в Європейський валютний союз зі спільною валютою та єдиним центральним банком.

Міжнародні ринки грошей та капіталів: сутність, призначення, інструменти. Основні світові центри ринків грошей та капіталів. Євроринок, його призначення та види.

Тема 7. Кількісна теорія грошей та сучасний монетаризм

Абстрактний та прикладний (монетаристський) напрямок в теорії грошей.

Класична кількісна теорія грошей, її основні постулати. Економічні причини появи кількісного підходу до вивчення ролі грошей. Еволюція постулатів кількісної теорії. Номіналістичне трактування сутності грошей послідовниками кількісної теорії. Кількісний фактор у працях А. Сміта, Д. Рікардо, К. Маркса. «Трансакційний» варіант кількісної теорії І. Фішера.

Неокласичний варіант розвитку кількісної теорії грошей. «Кон'юнктурний варіант» теорії грошей М. Туган-Барановського. «Кембриджська версія» кількісної теорії.

Внесок Дж. М. Кейнса у розвиток кількісної теорії грошей. Зміна акцентів в оцінці ролі держави в економічному регулюванні та механізм впливу на економіку. «Передатний механізм» у трактуванні Кейнса. Неминучість інфляційних наслідків реалізації кейнсіанських концепцій.

Сучасний монетаризм як альтернативний напрямок кількісної теорії. Відмінності монетаристських трактувань ролі держави в регулюванні економіки. Вклад М. Фрідмена в розроблення монетарної політики на основі неокласичного варіанта кількісної теорії.

Зближення позицій монетаристів та некейнсіанських у їх рекомендаціях щодо грошово-кредитної політики в сучасних умовах. Кейнсіансько-неокласичний синтез.

Грошово-кредитна політика України у світлі сучасних монетаристських теорій.

Змістовий модуль 2. Кредит у ринковій економіці та посередники грошового ринку

Тема 8. Кредит у ринковій економіці

Необхідність кредиту. Загальні передумови формування кредитних відносин. Економічні чинники розвитку кредиту та особливості прояву їх у різних галузях народного господарства.

Сутність кредиту. Кредит як форма руху вартості на основі повернення. Еволюція кредиту в міру розвитку суспільного виробництва. Кредит як форма суспільних відносин. Об'єкти і суб'єкти кредиту. Позичковий капітал та кредит. Зв'язок кредиту з іншими економічними категоріями. Теоретичні концепції кредиту.

Стадії та закономірності руху кредиту. Кругооборот капіталу і виокремлення стадій руху кредиту. Закономірності руху кредиту на мікро- і макрорівнях. Принципи кредитування.

Форми та види кредиту. Критерії класифікації кредиту. Форми кредиту, переваги та недоліки кожної з форм. Види кредиту, критерії їх класифікації.

Характеристика окремих видів кредиту: банківського, державного, комерційного, міжнародного, споживчого. Банківський кредит як переважний вид кредиту.

Функції кредиту, їх сутність та призначення.

Економічні межі кредиту. Поняття меж кредиту, причини та наслідки їх порушення. Кредитні відносини та інфляція. Взаємозв'язок кредиту і грошей.

Процент за кредит. Сутність процента, види, економічні межі руху та фактори зміни ставки процента. Процент в умовах інфляції. Роль процента.

Роль кредиту. Еволюція ролі кредиту. Основні напрями прояву ролі кредиту в ринковій економіці.

Розвиток кредитних відносин в Україні в перехідній економіці. Відновлення комерційного кредиту та фактори, що гальмують його розвиток. Труднощі розвитку банківського кредиту. Еволюція державного та споживчого кредиту. Перспективи розвитку кредиту в Україні.

Тема 9. Фінансові посередники грошового ринку

Сутність, призначення та види фінансового посередництва.

Банки як провідні суб'єкти фінансового посередництва. Сутність та функції банків.

Банківська система. Поняття банківської системи, її цілі та функції. Специфічні риси банківської системи. Принципи побудови банківської системи. Особливості побудови банківської системи в Україні.

Небанківські фінансово-кредитні установи. Схожість та відмінність їх діяльності і діяльності банків. Види та характеристика основних видів небанківських фінансово-кредитних установ: страхових компаній, пенсійних фондів, інвестиційних фондів та ін.

Тема 10. Центральні банки

Призначення, статус та основи організації центрального банку. Незалежний статус центрального банку, його значення та форми реалізації.

Операції центрального банку. Характеристика емісійної операції, операцій банку банків, банківського регулювання та нагляду фінансового агента уряду, провідника монетарної політики.

Походження та розвиток центральних банків. Чинники, що зумовили появу центральних банків. Особливості розвитку центральних банків Англії, США. Створення Європейської системи центральних банків.

Становлення центрального банку в Україні. Його структура, статус та органи управління.

Тема 11. Комерційні банки

Поняття комерційного банку, призначення, класифікація та види комерційних банків.

Походження та розвиток комерційних банків. Еволюція банків від приватних кредиторів до багатофункціональних посередників на грошовому ринку. Банки в умовах капіталізму. Роль банків у сучасних ринкових економіках.

Основи організації та специфіка діяльності комерційних банків. Порядок створення банку, його реєстрація та ліцензування діяльності. Організаційні структури та функціональні особливості окремих видів банків.

Пасивні операції комерційних банків. Формування власного капіталу банку. Залучення і запозичення коштів.

Активні операції комерційних банків. Кредитні операції. Інвестиційні операції.

Банківські послуги. Розрахунково-касове обслуговування клієнтів. Інші види банківських послуг.

Стабільність банків і механізм її забезпечення. Поняття банківської стабільності та її значення. Показники стабільності та економічні нормативи, що її забезпечують. Страхування банківських депозитів. Створення резервів для покриття ризиків. Ліквідність банків.

Особливості становлення і розвитку комерційних банків в Україні.

Тема 12. Міжнародні валютно-кредитні установи та форми їх співробітництва з Україною

Міжнародний валютний фонд. Організація та функціональне призначення МВФ. Напрямки співпраці МВФ з країнами колишнього СРСР, у тому числі з Україною.

Група Світового банку. Основи організації, структура та призначення Світового банку. Форми співпраці структур Світового банку з Україною. Регіональні міжнародні кредитно-фінансові інституції. Створення та призначення Чорноморського банку торгівлі та розвитку.

Європейський банк реконструкції та розвитку. Порядок створення, призначення і функції ЄБРР. Напрямки співробітництва з Україною.

Банк міжнародних розрахунків. Необхідність та порядок створення БМР. Функції банку. Роль БМР у розвитку міжнародного співробітництва у валютно-кредитній сфері.

3. Методичні вказівки, перелік контрольних питань та тести самоконтролю

ТЕМА 1. СУТНІСТЬ І ФУНКЦІЇ ГРОШЕЙ

Методичні вказівки

Вивчаючи сутність грошей у ринковій економіці, студенту потрібно передусім з'ясувати питання про походження грошей, зокрема дві його концепції: еволюційну та раціоналістичну, роль держави у формуванні феномену грошей. Необхідно зрозуміти недоліки бартерного обміну порівняно з грошовим. Треба простежити еволюцію форм грошей, з'ясувати причини, які зумовили перехід від простих до складніших форм. Особливу увагу необхідно звернути на процес демонетизації золота та виникнення паперових і кредитних грошей. Потрібно усвідомити, що сучасні кредитні гроші мають кілька форм прояву, кожна з яких має свої переваги та недоліки.

Потрібно засвоїти механізм формування вартості грошей і сутність її прояву як купівельної спроможності грошей, особливості прояву грошей як грошей і грошей як капіталу. Зрозуміти, що процент - це ціна грошей як капіталу.

Далі слід поглибити свої знання про функції грошей, звернувши увагу на те нове, що з'явилося у їх тлумаченні в останні роки. Зокрема, вивчаючи функцію грошей як міри вартості, треба мати на увазі, що поняття масштабу цін не використовується у країнах світу. Треба усвідомити, чому вартість товарів вимірюється уявними грошима. Слід звернути увагу на роль грошей у цій функції, особливо у ціноутворенні.

Вивчаючи функцію грошей як засобу обігу, потрібно з'ясувати її ознаки, а також те, які переваги в процесі обміну товарами дають гроші порівняно з бартером. Важливо також звернути увагу на кількість грошей, яка потрібна в обігу для виконання ними функції засобу обігу.

Слід з'ясувати походження функції грошей як засобу платежу й усвідомити основні її ознаки. Треба звернути увагу на те, що ця функція грошей впливає на кількість грошей в обігу. Необхідно розібратись, від яких факторів залежить нормальне виконання грошима функції засобу платежу, коли може настати платіжна криза та хвиля банкрутств.

Вивчаючи функцію грошей як засобу нагромадження та заощадження, важливо звернути увагу на те, що різні автори по-різному називають цю функцію і залежно від цього трактують її. Необхідно засвоїти ознаки цієї функції, з'ясувати, як змінився механізм використання грошей у цій функції в умовах, коли золото перестало використовуватись як гроші, та в умовах глибокої інфляції. Слід вивчити форму нагромаджень і заощаджень та їх мотиви і вплив на розвиток економіки й добробуту народу.

Під час вивчення функції світових грошей необхідно звернути увагу на генезис міжнародних розрахунків, особливо на механізм їх здійснення після припинення використання золота в цих розрахунках, а також причини того, чому в них стало можливим застосовувати національні та колективні гроші.

Вивчаючи роль грошей, потрібно з'ясувати, яких змін вона зазнала в умовах переходу до ринкової економіки. Особливо слід розібратись у тому, яку роль відіграють гроші як засіб обліку праці, у функціонуванні ринку, у стимулюванні та регулюванні виробництва, нагромадженні та переливі капіталу.

Питання для самоконтролю

1. Перелічіть властивості грошей.
2. Які існують особливості грошей як загального еквівалента?
3. Поясніть механізм виникнення грошей унаслідок розвитку товарного обміну.
4. Як суперечності товару й уречевленої в ньому праці вирішуються з допомогою грошей у товарному господарстві?
5. У чому полягає специфіка споживної і мінової вартості грошей?
6. Назвіть відмінності грошей як грошей від грошей як капіталу.
7. Які функції виконують світові гроші?
8. Назвіть причини демонетизації золота.
9. Чим функція грошей як засобу платежу відрізняється від функції грошей як засобу обігу?
10. Чим паперові гроші відрізняються від кредитних?
11. Чим повноцінні гроші відрізняються від неповноцінних?
12. Чим характеризується сутність грошей та які її особливості?
13. Визначить сферу використання грошей у функції засобу обігу та її значення.
14. Розкрийте роль грошей у розвитку та підвищенні ефективності виробництва.
15. Які існують особливості грошей у зовнішньоекономічному обороті?
16. У чому полягає закон Коперніка-Грешема?
17. Що таке електронні гроші, чим вони відрізняються від готівкових і від депозитних грошей?

Тести для самоконтролю

1. З наведених нижче визначень найбільш повно виражає сутність грошей таке: гроші - це
  - а) мірило вартості;
  - б) найбільш ліквідний актив;
  - в) знаряддя обміну;
  - г) загальний еквівалент;
  - д) речова форма суспільних відносин;
  - е) все те, що використовується як гроші.
2. Неповноцінні гроші - це:
  - а) гроші, які знецінюються;
  - б) гроші, які виготовлені не з дорогоцінного металу;
  - в) грошові знаки, які не розмінюються на дорогоцінний метал;
  - г) гроші, які емітуються для фінансування витрат державного бюджету.
3. Кредитні гроші - це:
  - а) гроші, випущені державою для покриття своїх потреб, що фінансуються з бюджету;

- б) будь-які неповноцінні гроші;
- в) гроші, що емітуються банками для кредитування реальної економіки;
- г) гроші, що емітує центральний банк для фінансування бюджетного дефіциту.

4. Чи можна поставити знак « $\Rightarrow$ » між поняттями «неповноцінні гроші» та «кредитні гроші»? Поясніть свою відповідь.

5. Укажіть, до яких сучасних форм кредитних грошей ступінь довіри найвища та найнижча і поясніть чому:

- а) готівкових;
- б) депозитних;
- в) електронних;
- г) торгових.

6. З наведених нижче причин вирішальну роль у демонетизації золота відіграли:

- а) недостатня маса золотих запасів у природі;
- б) інтенсивне використання золота у промисловому виробництві (електронна техніка, виробництво прикрас, медтехніка тощо);
- в) прагнення урядів сконцентрувати все золото в стратегічних державних запасах;
- г) велика дорожняча обігу золотих грошей;
- д) невіддатливість золотого обігу до регулюючого впливу з боку держави;
- е) бажання урядів перебрати на себе емісію нерозмінних грошей заради покриття своїх фінансових потреб.

7. Готівкові грошові знаки, які випускаються емісійними банками, мають назву:

- а) казначейські білети;
- б) банківські білети;
- в) векселі;
- г) чеки.

8. До кредитних грошей належать:

- а) кредитна картка;
- б) банкнота;
- в) чек;
- г) електронні гроші;
- д) вексель;
- е) казначейські зобов'язання.

9. Використання електронних грошей пов'язане з функцією грошей:

- а) міри вартості;
- б) засобу накопичення;
- в) засобу обігу;
- г) світових грошей.

10. У якій функції гроші обслуговують процес ціноутворення і чому?

- а) засіб обігу;
- б) засіб нагромадження;
- в) засіб платежу;
- г) міра вартості;

д) світові гроші.

11. У якій функції гроші найбільше потерпають від інфляції?

- а) міра вартості;
- б) засіб обігу;
- в) засіб накопичення;
- г) засіб платежу.

12. На купівельну спроможність грошей впливають такі процеси:

- а) підвищення;
- б) зростання маси грошей в обороті;
- в) зростання випуску товарів і послуг в оборот.

13. Як впливають на вартість золота такі чинники:

- а) зовнішній вигляд золота (злиток, гранули, пісок);
- б) місце видобутку у світі;
- в) кількість золота у світі;
- г) відкриття нових родовищ золота;
- д) зміна продуктивності праці в золотовидобуванні.

14. Функцією грошей є:

- а) розподіл вартості;
- б) створення фінансових фондів;
- в) засіб обігу;
- г) надання ділової інформації;
- д) гальмування інфляції.

15. Причинами поширення бартеру в економіці можуть бути:

- а) високий рівень інфляції;
- б) відсутність необхідного золотого запасу в країні;
- в) зниження цін на товари та послуги;
- г) зростання рентабельності виробництва та реалізації товарів.

16. З наведених визначень грошей правильним є: гроші це

- а) кристалізація мінової вартості;
- б) загальний товар-еквівалент;
- в) продукт домовленості людей;
- г) засіб обміну;
- д) засіб платежу;
- е) все перелічене.

ТЕМА 2. ГРОШОВИЙ ОБІГ І ГРОШОВІ ПОТОКИ

Методичні вказівки

У процесі вивчення теми треба усвідомити, що грошовий оборот - це процес безперервного руху грошей в усіх їх формах між суб'єктами економічних відносин. Він обслуговує потоки продуктів та доходів в економіці. Грошовий оборот складається з безлічі різноманітних грошових потоків, які між собою тісно пов'язані, постійно переходять один в інший. Це надає грошовому обороту характер замкнутого, єдиного процесу, незалежно від того, у якій формі гроші виступають та якими способами вони приводяться в рух.

Треба усвідомити, що за економічним призначенням окремих грошових потоків сукупний грошовий оборот поділяється на три сектори: грошовий обіг, який обслуговує створення, реалізацію, обмін і споживання матеріальних цінностей та послуг; кредитний оборот, що обслуговує переміщення вартості між економічними суб'єктами на зворотних, еквівалентних та платних засадах; фіскально-бюджетний оборот, який обслуговує розподільні відносини між економічними суб'єктами.

Особливу увагу треба звернути на грошову масу, що є ключовим індикатором грошового обороту, а регулювання її обсягу - вирішальний спосіб досягнення цілей грошово-кредитної політики. Правильне визначення обсягу, структури та засобів зміни грошової маси набуває важливого теоретичного і практичного значення. Слід усвідомити, що сучасна практика визначає масу грошей (М) на таких засадах:

1) вимірювання грошової маси здійснюється з двох сторін:

а) зі сторони центрального банку як емісійного центру країни (відповідний показник грошової маси називається грошовою базою);

б) зі сторони економічних суб'єктів - власників наявних в обороті запасів грошей (відповідні показники грошової маси (М) називаються грошовими агрегатами);

2) в обсяг М включаються всі запаси грошей, які є в розпорядженні економічних суб'єктів (крім банків), незалежно від їх форми, призначення, термінів зберігання;

3) грошові агрегати диференціюються залежно від відмінностей у рівнях ліквідності окремих видів грошових запасів; оскільки ці відмінності помітно різняться по окремих країнах, то в кожній з них установлюється свій набір і зміст грошових агрегатів. В Україні визначаються чотири агрегати - М0, М1, М2, М3.

Важливо усвідомити, що швидкість обігу грошей характеризує частоту їх переходу від одного суб'єкта грошового обороту до іншого. Зміна швидкості обігу грошей має відчутні економічні наслідки - передусім впливає на формування платоспроможного попиту і рівня цін, на кон'юнктуру грошового ринку, а отже - на рівень процента і валютного курсу.

Зміна маси грошей в обороті - основний фактор впливу грошей на реальну економіку. З огляду на це великого значення набуває створення ефективного механізму зміни маси грошей в обороті. Найбільш ефективним може бути механізм емісії грошей на кредитній основі. У цьому механізмі беруть участь як центральний, так і комерційні банки. Центральний банк емітує на монопольних засадах готівкові гроші в оборот і вилучає їх з обороту, а також бере участь в емітуванні безготівкових грошей. Комерційні банки здійснюють емісію тільки безготівкових грошей через механізм грошово-кредитного мультиплікатора.

Питання для самоконтролю

1. Визначте сутність та основні риси грошового обороту. Які дискусії є в літературі з цього приводу?

2. Назвіть основні потоки грошей, по яких вони рухаються в процесі обороту. Що таке потоки втрат і потоки ін'єкцій? Чи збігаються обсяги цих двох груп потоків?

3. Які два потоки в грошовому обороті рівнозначні і повинні балансуватись?

4. Назвіть вхідні і вихідні потоки у групи суб'єктів «сімейні господарства» і поясніть, як вони балансуються.

5. Поясніть, чому у відкритій економіці наявність чистого імпорту спричиняє необхідність припливу капіталу, а чистого експорту - відпливу капіталу з країни?

6. На які три сектори можна розділити грошовий оборот за економічним змістом його потоків?

7. Який з названих запасів грошей найповніше характеризує обсяг маси грошей в обороті:

- готівка, що перебуває поза банками;
- уся готівка, емітована центральним банком;
- гроші, що перебувають на поточних рахунках у банках;
- гроші, що перебувають у розпорядженні суб'єктів грошового обороту.

8. Чому існують два підходи до вимірювання маси грошей - через грошову базу і через грошові агрегати?

9. Чому в різних країнах застосовується свій набір грошових агрегатів і різне наповнення кожного з них?

10. Чи можна вважати нормальними співвідношення грошових агрегатів M0 і M3 в Україні? Якщо ні, то чому і чим таке співвідношення спричинене?

11. Який з українських грошових агрегатів виражає:

- запас найліквідніших грошей;
- запас грошей з усім спектром ліквідності, що фактично склався;
- найвужчі гроші;
- найширші гроші.

12. Чи входить до агрегату M0 запас готівки в касах комерційних банків? Обґрунтуйте свою відповідь.

13. Чи входить до агрегату M3 запас грошей, який зберігають комерційні банки на своїх коррахунках у центральному банку? Обґрунтуйте свою відповідь.

14. Чи є зміна швидкості обігу грошей самостійним фактором впливу на ринкову кон'юнктуру чи це лише механічний наслідок зміни маси грошей, коли при збільшенні маси швидкість зменшується, а при зменшенні - збільшується?

15. Коли можливо абстрагуватися від зміни швидкості обігу грошей при визначенні завдань грошово-кредитної політики, а коли неможливо?

16. Коли зростання швидкості грошей можна розцінювати як позитивне явище, а коли - як негативне?

17. Поясніть, чому при наданні банками позичок виникає грошово-кредитна мультиплікація?

Тести для самоконтролю

1. Строкові вклади входять до складу грошових агрегатів:

- а) M0;
- б) M1;
- в) M2;
- г) не входять до складу грошових агрегатів взагалі.

2. Норма обов'язкового резервування для банків вводить з метою:

- а) обмеження грошової маси в обороті;
- б) підвищення ліквідності банків;

- в) посилення фінансової сталості банків;
- г) підвищення конкурентоспроможності банків.

3. Банк відкрив депозит на суму 10 000 грн. Норма обов'язкового резервування - 25 %. Цей депозит дає можливість банку збільшити суму позичок на:

- а) невизначену величину;
- б) 7500 грн.;
- в) 10000 грн.;
- г) 30000 грн.

4. Загальна маса грошей збільшується кожний раз, коли комерційні банки:

- а) збільшують свої вклади в центральному банку;
- б) збільшують обсяги позичок, наданих населенню;
- в) збільшують свої зобов'язання закладами населення.

5. Якщо норма обов'язкового резервування для банків дорівнює 100%, то величина грошового мультиплікатора дорівнює:

- а) 0;
- б) 1;
- в) 10;
- г) 100.

6. До складу грошової бази відносять:

- а) обов'язкові банківські резерви;
- б) готівка в касах підприємств;
- в) депозити в центральному банку;
- г) готівкові гроші, що перебувають на рахунках у населення;
- д) готівка в касах комерційних банків.

7. З названих процесів мають причинно-наслідкові зв'язки такі:

- а) зростання державних видатків і обсягу грошової маси;
- б) скорочення прибуткового податку й обсягу грошової маси;
- в) зростання трансфертних платежів і скорочення обсягу грошової маси;
- г) зростання податків на корпорації і обсягу грошової маси.

8. Якщо трансакційні гроші (гроші для угод) здійснюють у середньому п'ять обертів за рік, то кількість грошей, необхідних для обслуговування обміну:

- а) у 5 разів більша номінального ВВП;
- б) становить 20% номінального ВВП;
- в) дорівнює відношенню: $5 / \text{ВВП}_{\text{ном}}$;
- г) неможливо визначити.

9. Грошовий оборот складається із секторів:

- а) грошового обігу та фінансів;
- б) грошового обігу, фінансового та кредитного секторів;
- в) грошового обігу та кредитного сектору.

10. Якщо фактична маса грошей в обороті (Кф) перевищує необхідну для обороту (Кн), то матимуть місце такі явища:

- а) нестача купівельної спроможності;
- б) грошовий попит відповідає товарній пропозиції;
- в) надлишок купівельної спроможності.

11. Рівень монетизації економіки визначається:

- а) як співвідношення грошової маси до валового внутрішнього продукту;
- б) як співвідношення валового внутрішнього продукту до грошової маси;
- в) як співвідношення грошової маси до валового національного продукту.

12. Визначити засоби платежу, які обслуговують нині грошовий оборот в Україні:

- а) банкноти;
- б) акредитиви;
- в) розмінні монети;
- г) депозитні гроші;
- д) казначейські білети.

13. Залучені ресурси комерційного банку становлять 1000 тис. грн., норма обов'язкового резерву - 15%. Якими будуть у цьому разі кредитні ресурси комерційного банку (тис. грн.)? Виберіть правильну відповідь:

- а) 1000;
- б) 850;
- в) 150.

14. Якщо величина готівки становить 210 млн. грн., поточних вкладів - 400 млн. грн., ощадних вкладів - 290 млн. грн., строкових вкладів - 350 млн. грн., то грошовий агрегат М2 дорівнює:

- а) 610 млн. грн.;
- б) 900 млн. грн.;
- в) 1250 млн. грн.;
- г) 400 млн. грн.

15. Агрегат М1 охоплює:

- а) металеві й паперові готівкові гроші та чекові вклади;
- б) металеві й паперові готівкові гроші та строкові вклади;
- в) металеві й паперові готівкові гроші та всі банківські депозити;
- г) всі гроші та «майже гроші».

16. До потоків «втрат» належать такі грошові потоки:

- а) оплата імпорту;
- б) заощадження;
- в) податки;
- г) правильні відповіді а) і в).

17. До потоків «ін'єкцій» належать такі грошові потоки:

- а) оплата експорту;
- б) державні позики;
- в) інвестиції;
- г) державні закупівлі.

ТЕМА 3. ГРОШОВИЙ РИНОК

Методичні вказівки

Вивчаючи цю тему, треба усвідомити, що грошовий ринок - це особливий сектор ринку, на якому здійснюються купівля та продаж грошей як специфічного товару, формуються попит, пропозиція і ціна на цей товар. Визначальний вплив зміни попиту та пропозиції грошей на ставку процента як їх ціну є свідченням

підпорядкованості грошового ринку загальним закономірностям функціонування ринку взагалі.

Необхідно усвідомити, що механізм грошового ринку має істотні відмінності від механізму звичайного товарного ринку: продаж грошей виступає у формі надання позичок чи купівлі особливих фінансових інструментів; купівля грошей - у формі одержання позичок чи продажу таких фінансових інструментів; попит на гроші - у формі бажання економічних суб'єктів мати у своєму розпорядженні певну масу грошей на визначену дату; пропозиція грошей - у формі запасу грошей, який економічні суб'єкти готові передати у тимчасове користування; ціна грошей - у формі процента.

В інституційній моделі грошового ринку виокремлюються два сектори з різним характером руху грошей - сектор прямого фінансування і сектор опосередкованого фінансування. Перевагою першого сектору є те, що безпосередній характер взаємовідносин між продавцями (кредиторами) і покупцями (позичальниками) істотно знижує їх витрати на здійснення операцій. Перевагою другого сектору є те, що участь у взаємовідносинах між кредиторами і позичальниками фінансових посередників істотно знижує ризики, пов'язані з розміщенням грошових коштів.

Грошовий ринок класифікується за різними критеріями. Основними з них є: види інструментів, з допомогою яких гроші переміщуються від продавців до покупців; інституційні ознаки грошових потоків; економічне призначення купівлі грошей. За першим критерієм грошовий ринок поділяється на: ринок позичкових зобов'язань, ринок цінних паперів, валютний ринок; за другим критерієм - на фондовий ринок, ринок банківських кредитів, ринок послуг небанківських фінансово-кредитних установ; за третім критерієм - на ринок грошей і ринок капіталів. Центральне місце в структурі грошового ринку посідає ринок грошей.

Треба усвідомити, що визначальну роль у механізмі ринку грошей відіграє попит на гроші, під яким слід розуміти бажання економічних суб'єктів мати у своєму розпорядженні певний запас грошей на певний момент. Це явище залишку і має об'єктивний характер, оскільки визначається під впливом факторів, що діють у реальній економіці, - зміни обсягу ВВП, рівня цін, швидкості обігу грошей, рівня процента тощо. Пропозиція грошей являє собою той запас грошей, який економічні суб'єкти готові надати в тимчасове користування позичальникам. Це більш екзогенне явище, ніж попит на гроші. Вона формується на базі наявної маси грошей в обороті й емісійної діяльності банків. Тому банки, регулюючи пропозицію грошей, повинні орієнтуватися на зміну попиту на гроші, а не навпаки.

Зрівноваження попиту і пропозиції на ринку грошей визначає об'єктивний рівень ставки процента, за якого досягається стабілізація кон'юнктури цього ринку. Взаємозв'язок між попитом, пропозицією і ціною грошей на цьому ринку реалізується відповідно до загальних закономірностей функціонування ринку: попит на гроші впливає на рівень процента прямо пропорційно, а пропозиція грошей - обернено пропорційно.

Питання для самоконтролю

1. Поясніть, яке місце посідає грошовий ринок у структурі грошового обороту та в чому полягає роль грошового ринку в економіці.

2. Чим відрізняються операції купівлі-продажу на грошовому і товарному ринках? Що є спільного між грошовим та товарним ринками?

3. Поясніть, у чому полягає різниця між грошовим ринком, ринком грошей та ринком капіталів.

4. Які принципові відмінності існують між прямим та опосередкованим фінансуванням на грошовому ринку? Назвіть основні функції фінансових посередників та дайте їм характеристику.

5. Чи може грошовий ринок створити ефективний механізм трансформації заощаджень в інвестиції? Обґрунтуйте власну думку і дайте характеристику монетаристської та кейнсіанської версій. Яке значення для банківської діяльності в цілому мають висновки М. Фрідмена та Дж. М. Кейнса щодо існування ефективної моделі вирівнювання заощаджень та інвестицій?

6. Поясніть позицію кейнсіанської школи щодо важливості впливу на грошовий попит спекулятивного мотиву, мотиву перестороги та мотиву переважання ліквідності?

7. Обґрунтуйте, чому знецінення ощадних вкладів населення в період високих темпів інфляції негативно впливає не тільки безпосередньо на вкладників, а й на економіку в цілому.

8. За яких обставин відбувається відхилення реальної процентної ставки від номінальної та який вплив це має на грошовий ринок?

9. Які основні тенденції сучасної облікової політики НБУ?

10. Побудуйте графік кривої попиту на гроші. Поясніть, як зміниться цей графік, якщо обсяг номінального валового продукту збільшиться (зменшиться)?

11. Побудуйте графік кривої пропозиції грошей за умови, що центральний банк має намір зберігати масу грошей в обороті незмінною.

Тести для самоконтролю

1. Параметри попиту на гроші визначають такі чинники:

- а) ціни на товари;
- б) обсяги виробництва;
- в) процентна ставка;
- г) доходи населення;
- д) грошово-кредитна політика центрального банку.

2. Між пропозицією грошей і грошовим мультиплікатором існує зв'язок:

- а) прямо пропорційний;
- б) обернено пропорційний.

3. Розподіліть на дві групи наведені сектори грошового ринку згідно з їх належністю до ринку грошей і ринку капіталів:

- а) ринок короткострокових фінансових активів;
- б) ринок середньострокових позик;
- в) ринок короткострокових позик;
- г) ринок цінних паперів;
- д) ринок довгострокових позик.

4. Які фінансові інститути функціонують у секторі прямого фінансування грошового ринку:

- а) банки;

- б) пенсійні фонди;
  - в) страхові компанії;
  - г) біржі;
  - д) позабіржові системи торгівлі цінними паперами.
5. Як впливає зміна норми обов'язкового резервування на пропозицію грошей:
- а) прямо;
  - б) обернено;
  - в) не впливає.
6. Які структури беруть участь у збільшенні пропозиції грошей:
- а) уряд;
  - б) уряд і центральний банк;
  - в) уряд і комерційні банки;
  - г) уряд, комерційні банки і центральний банк;
  - д) комерційні банки і центральний банк.

ТЕМА 4. ГРОШОВІ СИСТЕМИ

Методичні вказівки

Вивчаючи цю тему, необхідно чітко усвідомити, що на відміну від грошового обороту, який є явищем об'єктивним, грошова система - нормативно-правове явище. Грошова система - це форма організації грошового обороту, що визначена загальнодержавними законами, тобто явище суб'єктивне.

У процесі вивчення теми потрібно засвоїти основні складові елементи грошової системи, зрозуміти, з якою метою вони застосовуються. Грошова система має такі елементи: найменування грошової одиниці; масштаб цін; види та купюрність грошових знаків, які мають статус законного платіжного засобу; механізми регулювання безготівкових грошових розрахунків, готівкового грошового обороту, валютного ринку; інституції, що регулюють грошовий оборот.

Грошові системи класифікуються за певними критеріями.

Залежно від форми, в якій функціонують гроші, виділяють:

- системи металевих обігу, в яких грошовий метал безпосередньо перебуває в обігу та виконує всі функції грошей, а банкноти є розмінними на метал;
- системи паперово-кредитного обігу, за яких в обігу перебувають лише нерозмінні на грошовий метал знаки грошей - казначейські білети або банківські білети (банкноти).

Системи металевих обігу були саморегульованими. Саморегулювання полягало в тому, що обіг металевих грошей містив у собі передумову для урівноваження маси грошей в обігу з потребами обігу.

Металеві грошові системи існували у формах біметалізму та монометалізму.

Біметалізм - це грошова система, за якої роль загального еквівалента законодавчо закріплювалася за двома металами - золотом та сріблом.

Монометалізм - грошова система, за якою роль загального еквівалента виконує один метал, при цьому в обігу функціонують монети та знаки вартості, розмінні на грошовий метал. Монометалізм існував у таких формах: золотомонетний стандарт, золотозливковий стандарт, золотодевізний стандарт.

Класичною формою вважається золотомонетний стандарт, який мав такі риси:

- золото виконувало всі функції грошей;
- законодавча фіксація вмісту золота в грошовій одиниці;
- безпосередній обіг золотих монет та вільний обмін банкнот на золоті монети;
- відкрите карбування монет із золота;
- вільний рух золота та іноземної валюти між країнами.

Золотомонетний стандарт являє собою найбільш стабільну, саморегульовану грошову систему. Однак ця система вимагала від держав значних витрат золота на забезпечення монетою потреб обігу. Для зменшення їх широко емітувались паперові банківські білети, активно розвивалася депозитна форма грошей та безготівкові розрахунки.

Золотозливковий та золотодевізний стандарти були грошовими системами без золотого обігу, тобто золото функцій обігу та платежу не виконувало, тому ці стандарти називають «урізаними» формами золотого стандарту.

Системи паперово-кредитного обігу - це грошові системи, за яких обіг обслуговують грошові знаки (паперові або металеві), що не мають внутрішньої вартості. Такі грошові системи є регульованими, бо держава бере на себе зобов'язання щодо забезпечення сталості емітованих від її імені грошових знаків. Залежно від характеру механізму регулювання пропозиції грошей розрізняють системи паперового та кредитного обігу.

Система паперово-грошового обігу - це система, за якої здійснюється емісія грошових знаків, які мають форму казначейських білетів.

Залежно від ступеня втручання держави в економічні відносини виокремлюють ринкові грошові системи та неринкові грошові системи. Ринкові грошові системи характеризуються тим, що в них до мінімуму зведено втручання державних органів у грошову сферу, а вирішальну роль в організації та функціонуванні грошової системи відіграють законодавчий орган країни та центральний банк. Для неринкових грошових систем характерні переважно адміністративні методи регулювання грошового обороту.

За характером регулювання національної валютної системи грошові системи можуть бути відкритими та закритими. Відкриті грошові системи характеризуються мінімальними обмеженнями на здійснення валютних операцій, повною конвертованістю національної валюти, ринковим характером формування валютного курсу, що створює сприятливі умови для зовнішньоекономічної діяльності. Закритим грошовим системам властивий високий рівень валютних обмежень, адміністративне регулювання валютного ринку. Такі системи мають односторонню спрямованість, захищають лише внутрішній ринок навіть ціною ізоляції його від світового, що стримує розвиток зовнішньоекономічних відносин.

Вивчаючи дану тему, особливу увагу слід звернути на особливості формування грошової системи України. Необхідно чітко усвідомити, що курс на створення незалежної самостійної держави поставив на перший план питання про створення власної грошової системи України, яка б забезпечила можливість регулювання грошового обороту в інтересах захисту та розвитку національної економіки. При цьому слід зрозуміти, чому створення національної грошової системи України відбувалося поступово, протягом тривалого часу.

Особливу увагу слід приділити методам регулювання грошового обігу, котрі поділяються на прямі та опосередковані.

Комплекс взаємозв'язаних, скоординованих заходів, які проводить держава через центральний банк у монетарній сфері з метою досягнення певних соціально-економічних цілей, називають монетарною, або грошово-кредитною політикою. Водночас необхідно пам'ятати, що держава може впливати на грошовий оборот через фіскально-бюджетну політику, використовуючи бюджетні механізми та систему податків.

Вивчаючи зазначене питання, особливу увагу слід звернути на основні інструменти реалізації тактичних цілей монетарної політики, які виробила світова практика. Це політика відкритого ринку, процентна політика, політика рефінансування, регулювання норми обов'язкових резервів, регулювання курсу національної валюти.

Ефективність монетарної політики зокрема і грошової системи в цілому значною мірою визначається тим, наскільки стабільною є грошова одиниця даної країни, а також наскільки своєчасно та повно забезпечуються потреби економіки в грошах.

Питання для самоконтролю

1. Що таке грошова система?
2. Які складові елементи грошової системи, їх визначення?
3. Які Ви знаєте типи грошових систем?
4. Охарактеризуйте систему обігу металевих грошей.
5. Що таке біметалізм і монометалізм, золотомонетний стандарт?
6. Охарактеризуйте паперово-грошову систему.
7. Дайте характеристику грошової системи ринкового типу.
8. Дайте характеристику грошової системи неринкового типу.
9. Охарактеризуйте грошові системи відкритого та закритого типів.
10. Які Ви знаєте методи регулювання грошового обороту?
11. Особливості грошової системи України.
12. Які цілі грошово-кредитної політики називаються стратегічними?
13. Які цілі грошово-кредитної політики належать до проміжних?
14. Назвіть тактичні цілі грошово-кредитної політики.
15. Назвіть методи впливу держави на грошову сферу.
16. Охарактеризуйте кожний з чотирьох інструментів грошово-кредитної політики.

Тести для самоконтролю

1. Грошова система - це:
  - а) сукупність платежів у національній та іноземних валютах;
  - б) сукупність грошових потоків між юридичними і фізичними особами;
  - в) форма організації грошового обігу, яка закріплена законодавством;
  - г) те саме, що й грошовий оборот;
  - д) грошові відносини між економічними суб'єктами;
  - е) сукупність кредитних та фінансових установ у державі;
  - ж) центральний банк і комерційні банки.
2. Грошова система держави містить такі елементи:

- а) назва грошової одиниці;
- б) види податків;
- в) фінансові установи, які діють у країні;
- г) масштаб цін;
- д) валютний курс;
- е) види страхування, які передбачені законодавством країни;
- ж) облікова ставка процента;
- з) законні платіжні засоби;
- і) організація платіжного обороту;
- к) норма обов'язкового резервування коштів;
- л) операції з цінними паперами на відкритому ринку;
- м) органи, що регулюють грошовий обіг;
- н) види кредитів;
- о) процентні ставки комерційних банків.

3. Законними платіжними засобами у грошовій системі держави є:

- а) казначейські векселі;
- б) комерційні векселі;
- в) казначейські білети;
- г) банківські білети;
- д) державні облігації;
- е) акції корпорацій;
- ж) платіжні доручення;
- з) монета;
- і) чеки;
- к) акредитив.

4. Інструментами грошово-кредитної політики НБУ є:

- а) облікова відсоткова ставка;
- б) податкова ставка;
- в) відсоткові ставки комерційних банків;
- г) норма обов'язкового резервування депозитів комерційних банків;
- д) дозвіл чи заборона центральним банком окремих видів операцій комерційним банком (КБ);
- е) операції на відкритому ринку;
- ж) страхування кредитів;
- з) диверсифікація кредитів;
- і) лімітування центральним банком кредитних операцій КБ;
- к) рефінансування центральним банком комерційних банків.

5. Органами, що регулюють грошовий оборот, є:

- а) центральний банк;
- б) міністерство фінансів;
- в) ломбарди;
- г) комерційні банки;
- д) страхові компанії;
- е) органи місцевої влади;
- ж) міністерство економіки;

- з) торговельні заклади;
- і) видовищні заклади;
- к) податкові органи;
- л) митниця.

6. Назвіть основні типи грошових систем, відомі з економічної історії (у послідовності їх історичного розвитку).

7. Грошово-кредитна політика - це:

- а) регулювання економічної діяльності у сферах фінансів та банківської справи;
- б) регулювання і контроль банківської діяльності з боку держави;
- в) система заходів у грошово-кредитній сфері, спрямованих на забезпечення стабільності національної грошової одиниці;
- г) сукупність економічних, правових та організаційних заходів, здійснюваних центральним банком у сфері валютних відносин;
- д) система регулювання валютного курсу;
- е) регулювання грошово-кредитних відносин між державами;
- ж) регулювання облікових відсоткових ставок центральним банком.

8. Стратегічними цілями грошово-кредитної політики Національного банку України є:

- а) забезпечення коштами малого та середнього бізнесу;
- б) підпорядкування корпоративних інтересів окремих банків суспільним інтересам усієї банківської системи;
- в) зростання виробництва в країні;
- г) розвиток машинобудування;
- д) забезпечення зростання інвестицій у виробничу сферу;
- е) підвищення зайнятості населення;
- ж) розвиток освіти та науки у державі;
- з) подолання інфляції;
- і) стабілізація цін;
- к) зростання народонаселення в країні.

9. Проміжні цілі грошово-кредитної політики Національного банку України - це:

- а) стабілізація процентних ставок за кредитами комерційних банків;
- б) прискорення платіжного обороту;
- в) накопичення товарних запасів у країні;
- г) зниження рівня цін і тарифів;
- д) стабілізація рівня цін і тарифів;
- е) поживлення ринкової кон'юнктури;
- ж) розвиток кредитної кооперації;
- з) стримування ринкової кон'юнктури;
- і) розвиток мережі установ комерційних банків.

10. Тактичними цілями грошово-кредитної політики Національного банку України є:

- а) зростання грошової маси у населення;
- б) зростання грошової маси у юридичних осіб;

- в) прискорення зростання грошової маси в обороті;
- г) прискорення зростання коштів на кореспондентських рахунках комерційних банків;
- д) стимулювання зростання коштів на кореспондентських рахунках комерційних банків;
- е) стримування (обмеження) зростання грошової маси в обороті;
- ж) зростання процентів за кредит;
- з) зниження процентів за кредит;
- і) стабілізація цін та тарифів;
- к) зростання грошових доходів малого та середнього бізнесу.

11. Зниження облікової ставки центрального банку впливає на грошову масу в такий спосіб:

- а) прискорює зростання грошової маси у фізичних осіб;
- б) стримує зростання грошової маси в обороті;
- в) прискорює зростання грошової маси в юридичних осіб;
- г) обмежує вкладення коштів у цінні папери;
- д) стимулює зростання грошової маси в обороті;
- е) грошова маса в обороті залишається незмінною;
- ж) стимулює зростання банківського кредитування економіки.

12. Сеньйораж - це:

- а) процентна ставка за строковими депозитами фізичних осіб;
- б) різниця між ринковою ціною акції та її номіналом;
- в) прибутковість банківської операції;
- г) дохід, що його одержує чекодавець;
- д) дохід, що його одержує емітент платіжних засобів (грошей);
- е) дохід від транспортування грошей інкасаторами;
- ж) витрати на утримання каси банку;
- з) доходи від касових операцій банку;
- і) прибуток монетного двора;
- к) процентний дохід банку за трасовими операціями.

13. Держава ставить такі завдання перед грошовою системою країни:

- а) забезпечити економічну незалежність країни;
- б) забезпечити бездефіцитність державного бюджету;
- в) мінімізувати витрати обігу всієї маси грошей;
- г) забезпечувати кредитними ресурсами комерційні банки;
- д) не допускати знецінення грошової одиниці;
- е) забезпечувати своєчасне надходження коштів до державного бюджету;
- ж) забезпечувати оперативність у розширенні чи скороченні грошової маси в обігу залежно від потреб економіки;
- з) забезпечувати ліквідність та прибутковість комерційних банків;
- і) забезпечувати своєчасне погашення кредитів позичальниками;
- к) забезпечувати кредитування малого та середнього бізнесу.

ТЕМА 5. ІНФЛЯЦІЯ ТА ГРОШОВІ РЕФОРМИ

Методичні вказівки

Треба зрозуміти, що інфляція виявляється в тривалому і швидкому знеціненні грошей унаслідок надмірного зростання їх маси в обороті. Основною формою інфляції є тривале і швидке зростання цін, додатковими формами її є тривалий дефіцит товарів і послуг та девальвація національних грошей.

Інфляція - це тривалий процес, що має кілька стадій, які різняться не тільки рівнем зростання цін, а й впливом на економіку. На першому етапі зростання пропозиції грошей випереджає зростання цін, яке є незначним (до 5% на рік) або зовсім відсутнє. Вона позитивно впливає на економічний розвиток. На наступному етапі темпи зростання цін прискорюються, наближаються до темпів зростання пропозиції грошей і можуть навіть перевищувати їх. Така інфляція називається відкритою або помірною і коливається в межах 5-20% на рік. Вона може мати як позитивний, так і негативний вплив на економічний розвиток. Після цього починаються етапи галопуючої інфляції (понад 20% на рік) та гіперінфляції - понад 100% на рік. Інфляція понад критичну точку може мати тяжкі економічні і соціальні наслідки: руйнування виробничого потенціалу, зниження обсягів виробництва і скорочення зайнятості, падіння життєвого рівня населення, загострення соціальних та політичних суперечностей, посилення хабарництва та криміногенної ситуації в країні. Тому дійова антиінфляційна політика держави є пріоритетною і повинна забезпечити належну сталість грошей.

Треба засвоїти, що грошова реформа є складовою антиінфляційної політики і спрямовується на усунення наслідків інфляції в грошовій сфері і створення монетарних та економічних передумов для стабілізації грошей. Грошова реформа в Україні, що завершилася в 1996 р., за своїм характером належить до повних, або структурних, реформ. Вона забезпечила створення національної грошової системи, формування нового механізму підтримання сталості грошей та регулювання грошового обороту, адекватного умовам ринкової економіки.

Питання для самоконтролю

1. У чому полягає сутність інфляції та які форми її прояву?
2. Чи можлива інфляція без підвищення цін?
3. Охарактеризуйте закономірності інфляційного процесу.
4. Як вимірюється відкрита цінова інфляція?
5. За якими критеріями виділяють основні види інфляції? Охарактеризуйте останні.
6. Поясніть принципову різницю між інфляцією попиту та інфляцією витрат.
7. У чому збігаються та чим різняться погляди монетаристів і кейнсіанців на причини інфляції?
8. Назвіть основні наслідки інфляції в соціальній та економічній сферах.
9. У чому сутність державного регулювання інфляції?
10. Який механізм антиінфляційної політики діє в країнах розвинутої ринкової економіки?
11. Які основні особливості інфляції в Україні?
12. Розкрийте сутність грошових реформ.

13. Які види грошових реформ ви знаєте?

14. Розкрийте основні особливості проведення грошової реформи в Україні.

Тести для самоконтролю

1. Знайдіть правильний варіант зовнішнього вияву інфляції:

а) зростання цін на товари та послуги; падіння курсу національної валюти; поглиблення товарного дефіциту;

б) падіння цін на товари та послуги; падіння курсу національної валюти; поглиблення товарного дефіциту;

в) зростання цін на товари та послуги; зростання курсу національної валюти; поглиблення товарного дефіциту;

г) зростання цін на товари та послуги; падіння курсу національної валюти; зменшення товарного дефіциту.

2. Виникнення критичної точки інфляції пов'язане з такими процесами:

а) з переходом від зростання цін, що відстає від зростання маси грошей, до випереджувального зростання цін;

б) з виникненням і швидким поширенням бартерних операцій, що звужують товарну основу грошової маси в обігу;

в) з відставанням темпів знецінення грошей від темпів зростання їх пропозиції.

3. Поясніть, чому за гіперінфляції знижується рівень монетизації економіки.

4. Що таке інфляційні очікування і як вони впливають на динаміку цін:

а) підвищують;

б) знижують;

в) підтримують на стабільному рівні.

5. Гіперінфляція в Україні в 1992-1994 рр. мала такі наслідки:

а) прискорення розвитку виробництва;

б) зростання зайнятості;

в) скорочення виробництва ВВП;

г) збільшення бюджетного дефіциту;

д) зростання рівня життя населення;

е) зниження реальних доходів населення;

є) скорочення бартеризації економіки.

6. Грошова реформа - це:

а) часткова перебудова грошової системи держави;

б) повна перебудова грошової системи держави;

в) емісія державою нових грошових знаків;

г) оголошення державою знецінених паперових грошей недійсними;

д) викуп знецінених грошових знаків державою;

е) нагромадження золотовалютних і матеріальних резервів;

є) припинення зростання грошової маси в обігу;

ж) оздоровлення державних фінансів;

з) збалансування грошового ринку;

и) раціоналізація структури виробництва у державі.

7. Деномінація грошових знаків - це:

а) зниження цін;

б) зростання тарифів;
 в) зростання заробітної плати;
 г) обмін старих грошових знаків на нові у певній пропорції з одночасним переоцінюванням у цій пропорції всіх цін, тарифів, балансових оцінок і грошових вкладів;

д) переоцінка балансової вартості основних фондів;

е) падіння облікової процентної ставки.

8. Назвіть два основні завдання, які ставили уряд та НБУ під час проведення грошової реформи в 1996 р.

9. Як була вирішена проблема організованих заощаджень населення України під час проведення грошової реформи 1996 р.?

10. Знайдіть правильну відповідь на питання «Що таке інфляція?»:

а) перевищення витрат бюджету над доходами;

б) зростання цін на товари та послуги;

в) економія бюджетних коштів порівняно з затвердженими витратами;

г) знецінення золотих та срібних монет;

д) знецінення паперових грошей;

е) зниження ринкової ціни облігації;

є) зниження відсоткових ставок за кредит.

11. Назвіть чотири чинники, які спричинили гіперінфляцію в Україні в 1992-1994 рр.

12. Гіперінфляція в Україні в 1992-1994 рр. мала такі наслідки:

а) прискорення розвитку виробництва;

б) зростання зайнятості;

в) скорочення виробництва ВВП;

г) збільшення бюджетного дефіциту;

д) зростання рівня життя населення;

е) зниження реальних доходів населення;

є) скорочення бартеризації економіки.

13. Грошова реформа - це:

а) часткова перебудова грошової системи держави;

б) повна перебудова грошової системи держави;

в) емісія державою нових грошових знаків;

г) оголошення державою знецінених паперових грошей недійсними;

д) викуп знецінених грошових знаків державою;

е) нагромадження золотовалютних і матеріальних резервів;

є) припинення зростання грошової маси в обігу;

ж) оздоровлення державних фінансів;

з) збалансування грошового ринку;

и) раціоналізація структури виробництва у державі.

Визначте, до якого типу грошових реформ належать такі реформи:

а) грошова реформа С. Ю. Вітте у 1895—1897 рр. у Росії;

б) грошова реформа в Україні з 2 вересня 1996 р.;

в) грошова реформа в СРСР у 1922—1924 рр.;

г) грошова реформа в СРСР у 1947 р.;

- д) грошова деномінація в СРСР з 1 січня 1961 р.;
- е) емісія 100-рубльових «павловок» у січні 1991 р. у СРСР.

14. Деномінація грошових знаків — це:

- а) зниження цін;
- б) зростання тарифів;
- в) зростання заробітної плати;
- г) обмін старих грошових знаків на нові у певній пропорції з одночасним переоцінюванням у цій пропорції всіх цін, тарифів, балансових оцінок і грошових вкладів;
- д) переоцінювання балансової вартості основних фондів;
- е) переоцінювання товарних запасів;
- є) зниження чи зростання дивідендів;
- ж) падіння облікової процентної ставки;
- з) зміна (зростання, зниження) норми обов'язкового резервування коштів комерційного банку.

ТЕМА 6. ВАЛЮТНИЙ РИНОК ТА ВАЛЮТНІ СИСТЕМИ

Методичні вказівки

Важливо звернути увагу на те, що поняття «валюта» не слід ототожнювати з поняттям «грошова одиниця». Національні гроші у процесі обслуговування зовнішньоекономічних відносин втрачають свою самостійність, прийнятність. У зв'язку з цим виникає потреба у грошових коштах, головним призначенням яких має бути обслуговування зовнішньоекономічних відносин у будь-яких сферах їх прояву чи походження. Це відбувається під час формування та реалізації міжнародних валютних, розрахункових та кредитно-фінансових операцій як на внутрішньому, так і зовнішніх ринках.

Валюту можна класифікувати за різними критеріями: за емітентами, за режимом використання, за матеріально-речовим виглядом, за економічними умовами країни походження (слабка, або м'яка; сильна, або тверда), за відношенням до валютних запасів країни (резервна валюта, вільно використовувана валюта), за видами валютних операцій.

Важливою рисою валюти є конвертованість. Вивчаючи тему, слід звернути увагу не тільки на наявність різних ступенів конвертованості, а й особливо на чинники та значення цього явища. Треба усвідомити, що без внутрішньої конвертованості неможлива повна зовнішня конвертованість. Внутрішня стосується угод між резидентами всередині своєї країни, охоплює як поточні, так і капітальні операції. Конвертованість передбачає наявність ринкового господарства, відкритість економіки, самостійність дій учасників економічного обміну на свій страх і ризик, конкурентоспроможність, збалансованість тощо. Крім того, треба засвоїти інституційні норми конвертованості як національні в рамках валютної політики, так і загальні, визначені МВФ. Обмеження щодо конвертованості за поточними операціями можуть бути як прямими, так і опосередкованими, і набувати різної форми. Слід усвідомити, що хоча конвертованість є фінансовим поняттям, вона не може існувати без лібералізації зовнішньої торгівлі. Тобто навіть за відсутності

обмежень на платежі, наявність обмежень на міжнародну торгівлю робить валюту неконвертованою за поточними операціями. Конвертованість за капітальними операціями пов'язана з рухом капіталу, а саме з прямими та портфельними інвестиціями, кредитами, трансферами та капітальними трастами. Обмеження щодо капітальних платежів вважаються виправданими і застосовуються з метою припинення відпливу капіталу та досягнення макроекономічної стабілізації, особливо у країнах з перехідною, нестабільною економікою.

Вивчаючи валютний ринок, слід звернути увагу на те, що його призначення полягає в урівноваженні попиту і пропозиції, але на специфічний товар — валюту. Валютний ринок треба розглядати за його економічним змістом та за інституційною побудовою. У даному питанні необхідно усвідомити його якісні внутрішні властивості. Ступінь розвинутості валютного ринку визначається рівнем економічної свободи дій суб'єктів ринку, рухомою силою функціонування яких є власний матеріальний інтерес. З'ясовуючи сутність валютного ринку, слід пам'ятати, що призначення й економічна роль останнього виявляються у функціях, які він виконує. Крім того, необхідно звернути увагу на склад та роль суб'єктів валютного ринку.

Що стосується валютних операцій, то слід підкреслити їх різноманітність. Найбільш відомою є класифікація за строками і за механізмом здійснення. Слід зауважити, що угоди валютного ринку є, як правило, стандартизованими, можуть виконуватись або на його біржовому сегменті (наприклад ф'ючерс - суто біржовий контракт), або на позабіржовому (наприклад форвард), або на обох сегментах (інші форми торгівлі). Обороти світового валютного ринку на 41% із всіх угод з валютою становлять угоди спот, 53% - форварди і свопи, близько 6% - ф'ючерси та опціони. Причому частка операцій спот поступово скорочується, форвардів і свопів збільшується, а ф'ючерси й опціони продовжують обіймати незначні позиції. Ураховуючи всі підходи щодо розвитку валютного ринку, студенти на основі аналізу офіційних та періодичних видань мають узагальнити тенденції цього розвитку і становлення валютного ринку України.

Питання для самоконтролю

1. Дайте визначення поняттю «валюта» та назвіть її різновиди за окремими критеріями.
2. Назвіть умови переходу до повної конвертації національної грошової одиниці взагалі і гривні зокрема.
3. Чим відрізняється внутрішня та зовнішня конвертованість?
4. Визначте ключові елементи Бреттон-Вудської валютної системи.
5. Що таке валютний курс, спот-курс, форвард-курс?
6. Охарактеризуйте режими валютного курсу за методологією МВФ.
7. Як установлюється валютний курс в умовах плаваючого валютного курсу?
8. Як називається і в який спосіб відбувається зміна вартості валюти за умов плаваючого та фіксованого валютного курсу?
9. Що означає паритет купівельної спроможності?
10. Що таке платіжний баланс, для чого та з яких елементів він складається?
11. Охарактеризуйте фактори, що впливають на валютний курс.

12. У яких випадках застосовуються і як реалізують себе фіксовані та плаваючі курси?

13. Як визначається валютний курс гривні в Україні?

14. Як впливає зростання дефіциту платіжного балансу на курс національної валюти?

15. Які види валютних операцій вам відомі?

16. Охарактеризуйте стан валютного ринку України за механізмами здійснення торгівлі валютою та порівняйте його зі світовими тенденціями.

Тести для самоконтролю

1. Співвідношення між двома валютами, яке виникає відносно третьої валюти, має назву:

- а) лізинг;
- б) валютний паритет;
- в) крос-курс;
- г) валютний курс.

2. За прямого котирування за одиницю береться:

- а) національна валюта;
- б) іноземна валюта.

3. Здатність валюти вільно обмінюватися на інші валюти означає:

- а) валютний курс;
- б) конвертованість;
- в) паритет.

4. Імпорт будь-якої країни фінансує або «сплачує» її експорт:

- а) так;
- б) ні.

5. Якщо обсяги проданої валюти перевищують зобов'язання за купленою валютою, то валютна позиція комерційного банку вважається:

- а) відкритою;
- б) закритою;
- в) довгою;
- г) короткою.

6. Валютні курси могли коливатись лише в межах «золотих точок» в умовах:

- а) золотого стандарту;
- б) Бреттон-Вудської системи;
- в) Ямайської системи.

7. Рахунок:

ностро - це...

лоро - це...

8. Яка з наведених нижче операцій створює той чи інший попит? Правильна відповідь:

- а) експорт;
- б) імпорт;
- в) іноземний попит на національну валюту;
- г) внутрішній попит на іноземну валюту.

9. Поясніть, як саме це відбивається на запасах іноземної валюти в національних банках?

10. Дефіцит платіжного балансу виникає в разі, коли:

- а) сума поточного балансу та балансу руху капіталу збігаються;
- б) сума поточного балансу та балансу руху капіталу від'ємна;
- в) сума поточного балансу та балансу руху капіталу додатна.

11. Що означає «активний платіжний баланс»:

- а) сальдо балансу за поточними операціями додатне;
- б) приплив капіталу до країни перевищує відплив капіталу з країни;
- в) баланс за поточними операціями і рухом капіталів додатний.

12. Із нижченаведених статей до балансу поточних операцій платіжного балансу входять такі:

- а) товарний експорт;
- б) чистий дохід від інвестицій;
- в) баланс руху капіталу;
- г) товарний імпорт;
- д) офіційні резерви;
- е) чисті перекази;
- є) портфельні інвестиції.

13. З наведених нижче цінностей валютними цінностями є:

- а) вексель нерезидента, виписаний в німецьких марках, який є в розпорядженні українського підприємця;
- б) чек, виписаний у гривнях, що є на руках у резидента;
- в) банкноти США в розпорядженні резидента;
- г) банкноти НБУ в касі українського підприємства;
- д) банкноти НБУ в розпорядженні іноземного туриста, куплені в одному з обмінних пунктів Києва.

14. З якою функцією грошей пов'язане перетворення їх у валюту?

15. Назвіть основні види валют (не менше п'яти). Дайте визначення резервної валюти.

16. Назвіть види конвертації валют. До якого з цих видів належить гривня України?

17. У чому полягають переваги вільно конвертованої валюти перед неконвертованою?

18. Валютними можна назвати такі грошові відносини в країні:

- а) будь-які грошові платежі в країні;
- б) відносини між продавцями і покупцями іноземної валюти;
- в) будь-які відносини, які реалізуються з участю валюти (національної та іноземної);
- г) валютні платежі імпортера іноземному експортеру за куплені товари чи послуги;
- д) податкові платежі українських підприємств до державного бюджету;
- е) позички, що надаються комерційними банками клієнтам в іноземній валюті.

19. Чим відрізняються валютний курс від паритету купівельної спроможності відповідних валют? Правильна відповідь:

- а) нічим - це одне і те ж явище;
- б) купівельна спроможність валют кількісно вища від курсу валют;
- в) валютний курс постійно коливається, а паритет залишається стабільним;
- г) паритет є економічною основою, навколо якої коливається валютний курс.

20. Назвіть основні види валютних курсів (не менше трьох):

- а) фіксований;
- б) плаваючий вільно;
- в) керований плаваючий;
- г) вільно плаваючий.

21. Під впливом яких чинників курс гривні до долара США може підвищуватися порівняно з паритетом купівельної спроможності валют?

22. Дайте визначення крос-курсу:

- а) курс конвертованої валюти до неконвертованої;
- б) курс, офіційно встановлений центральним банком;
- в) курс двох валют, установлений за курсами цих валют до третьої валюти.

23. Дайте визначення валютного ринку. Назвіть основні види валютних ринків:

- а) за його інфраструктурою;
- б) за масштабами і характером правового регулювання;
- в) за характером операцій.

Назвіть основні групи суб'єктів валютного ринку.

24. Чим відрізняється ціна валюти на ринку депозитно-кредитних операцій від ціни на ринку конверсійних операцій? Правильна відповідь:

- а) рівнем - на першому вона вища ніж на другому;
- б) характером установлення: на першому ціну встановлює центральний банк, на другому - ринок;
- в) видом ціни: на першому ціною валюти є процент, на другому - валютний курс;
- г) немає відмінностей - на обох ринках ціною валюти є валютний курс.

25. Назвіть основні функції валютного ринку (не менше чотирьох).

26. Що є об'єктом купівлі-продажу на валютному ринку?

27. Зробіть класифікацію валютних операцій за такими ознаками:

- а) терміном здійснення платежу;
- б) механізмом здійснення операції;
- в) формою платежу;
- г) масштабом операцій.

28. Дайте визначення касових операцій. Які з касових операцій називаються операціями спот?

29. Дайте визначення строкових операцій. Із названих дій банку строковими валютними операціями є такі:

- а) прийом валютного депозиту;
- б) купівля форвардного контракту;
- в) продаж акцій, виписаних в іноземній валюті;
- г) купівля ф'ючерсного контракту;
- д) купівля на біржі безготівкової валюти з негайною оплатою;

е) продаж опціону.

30. У чому полягає призначення арбітражної операції:

а) у стабілізації курсу валюти;

б) у вирівнюванні валютної позиції комерційного банку;

в) в одержанні спекулятивного доходу від різниці в курсах валюти.

31. На які три групи розділяються чинники, які визначають стан кон'юнктури валютного ринку?

32. На практиці валютний курс використовується з метою:

а) відобразити взаємодію національної та світової валют;

б) забезпечити еквівалент обміну;

в) для власної вигоди;

г) як конкуруюча позиція в економіці.

33. Дефіцит платіжного балансу впливає на динаміку валютного курсу національної валюти в такий спосіб:

а) сприяє стабілізації курсу;

б) сприяє зростанню курсу;

в) сприяє зниженню курсу.

34. Чи впливає інфляція в країні на курс її валюти? Якщо «ні» - то чому? Якщо «так», то як, у якому напрямку?

35. Зниження курсу національної валюти називається:

а) ревальвація;

б) девальвація;

в) конвертація;

г) деномінація.

36. Кому з економічних суб'єктів-резидентів вигідна девальвація національної валюти і чому?

37. Кому з економічних суб'єктів-резидентів вигідна ревальвація національної валюти і чому?

38. Чи впливає ревальвація гривні на інфляцію в країні? Якщо «так», то в який спосіб впливає?

39. Назвіть три типи плаваючих валютних курсів.

40. Назвіть основні методи регулювання центральним банком валютного курсу.

41. Якщо центральний банк хоче ревальвувати гривню методом валютної інтервенції, то які операції він мусить здійснити на валютному ринку? Правильна відповідь:

а) купувати іноземну валюту;

б) продавати іноземну валюту.

42. Дайте визначення валютної системи та назвіть її основні елементи.

43. Назвіть основні напрямки валютного регулювання, що застосовувалися в Україні в перехідний період.

44. Стерилізувати надлишок грошей, що надійшов в оборот внаслідок валютної інтервенції, можна в такий спосіб:

а) збільшити податки;

б) розширити кредитування підприємств банками;

- в) обмежити бюджетне фінансування певних структур;
- г) збільшити продаж цінних паперів на вторинному ринку на відповідну суму.

45. Стан платіжного балансу впливає на кон'юнктуру валютного ринку в такий спосіб:

- а) валютні надходження збільшують попит на національну валюту;
- б) валютні надходження збільшують пропозицію національної валюти;
- в) валютні платежі зменшують попит на валюту;
- г) додатне сальдо платіжного балансу збільшує пропозицію валюти;
- д) від'ємне сальдо збільшує попит на валюту;
- е) валютні платежі збільшують попит на валюту.

46. Назвіть основні призначення золотовалютних резервів країни:

- а) стимулююче;
- б) страхове;
- в) трансакційне;
- г) інвестиційне;
- д) інтервенційне.

47. Назвіть можливі способи зберігання золотовалютних резервів країни.

48. Чим принципово відрізняється сучасна (Ямайська) світова валютна система від попередньої (Бреттон-Вудської)? Правильна відповідь:

- а) кількістю країн-членів;
- б) у Бреттон-Вудській системі валютні відносини між країнами регулювали США, а в Ямайській регулює МВФ;
- в) перша базувалася на двох резервних валютах (долар США і фунт стерлінгів), а друга - на одній (долар США);
- г) перша базувалась на золотодевізному стандарті, коли банкноти США як резервна валюта обмінювались на золото, а друга на девізному стандарті, за якого долари США перестали обмінюватися на золото.

49. Що таке валютна позиція комерційного банку і навіщо центральний банк регулює її стан?

50. Які види валютних позицій банку Ви знаєте?

51. Що означає активний платіжний баланс?

ТЕМА 7. КІЛЬКІСНА ТЕОРІЯ ГРОШЕЙ І СУЧАСНИЙ МОНЕТАРИЗМ

Методичні вказівки

Вивчаючи цю тему, треба запам'ятати, що кількісна теорія грошей є нині пануючою. Згідно з цією теорією вартість грошей і рівень товарних цін змінюється залежно від кількості грошей в обігу: чим їх більше, тим ціни на товари вищі, а вартість грошей нижча, і навпаки.

Слід звернути увагу на те, що кількісна теорія грошей включає два базові положення:

- принцип причинності, тобто зміна цін на товари пояснюється змінами кількості грошей в обігу;
- принцип пропорційності, тобто ціни на товари змінюються пропорційно зміні кількості грошей в обігу.

Кількісна теорія грошей пройшла тривалий шлях свого розвитку. Розрізняють ранню та сучасну кількісну теорію грошей. Загальна оцінка ранньої теорії зводиться до такого: вона залишалася механістичною, тобто спрощено являла зв'язок між кількістю грошей в обігу та рівнем товарних цін і тільки на макроекономічному рівні, не вникаючи в процеси, що відбуваються всередині економічних суб'єктів. Другий етап розвитку кількісної теорії грошей бере початок з ХХ ст., коли золоті монети почали витіснятися з обігу, частіше стали з'являтися нерозмінні на золото гроші й дедалі більше економістів доходило висновку, що гроші відіграють активну роль у ціноутворенні, що фактор їх кількості впливає на зміну товарних цін.

Слід зазначити, що першим, хто зробив спробу чіткіше сформулювати взаємозв'язок різноманітних ключових факторів грошової і негрошової сфер щодо кількісної теорії грошей, був американський економіст І. Фішер. Він висунув транзакційну версію кількісної теорії на базі так званого рівняння обміну:

$$MV = \sum PQ,$$

де M - маса грошей, що перебувають в обігу протягом певного періоду;

V - швидкість обігу грошової одиниці;

P - ціна індивідуального товару, реалізованого за вказаний період;

Q - загальна маса товарів (фізична), що реалізуються у даному періоді.

І. Фішер зробив висновок, що P безпосередньо залежить від M . Ціни можуть зростати за незмінної кількості грошей, тобто на ціну впливає кількість товарів, які виготовлені й поставлені на ринок:

$$P = \frac{MV}{Q}$$

І. Фішер вивчав усі фактори зміни цін, але перевагу віддавав M ; V - похідний фактор, він формується залежно від M та від стану сфери обігу. Заслуга І. Фішера полягає в тому, що він звернув увагу на M . Велике значення має Q , оскільки V та виробництво товарів можуть змінюватися самі по собі, незалежно від зміни M , під впливом технічного прогресу, суспільного поділу праці, психології людини та інших факторів, безпосередньо не пов'язаних з грошовою масою.

Вивчаючи цю тему, треба усвідомити, що на базі транзакційного варіанта кількісної теорії грошей І. Фішера та у зв'язку з критикою цього варіанта група професорів Кембриджського університету (А. Маршалл, А. Пігу, Дж. Робертсон) сформулювала свій варіант, названий «кембриджською версією», або теорією касових залишків. На відміну від варіанта І. Фішера у «кембриджській версії» підхід до проблеми не макроекономічний, а мікроекономічний. Кембриджські економісти зосередили увагу на мотивах нагромадження грошей в окремих економічних суб'єктів, дійшовши висновку, що в них є постійне прагнення нагромаджувати гроші, тобто, з одного боку, мати резервний запас засобів платежу, з тим щоб розплачуватися за всіма своїми зобов'язаннями, а з іншого - створювати страховий запас ресурсів на страховий випадок. Кембриджські економісти дали нову формулу зв'язку грошей та цін:

$$M = kRP,$$

де M - касовий залишок (маса) грошей в економічних суб'єктів;

R - виробництво продукції у натуральному виразі за певний період;

P - середня ціна одиниці виробленої продукції;

k - частина RP , яку економічні суб'єкти мають бажання зберігати у вигляді грошей (касового залишку).

Кембриджські економісти зробили висновок, що між M і P існує зв'язок і на цей зв'язок діє k .

Свій внесок у розвиток кількісної теорії грошей зробив Дж. М. Кейнс. У ранніх своїх працях він підтримував кембриджську версію, а пізніше сформулював власний варіант. Він пов'язав кількісний фактор грошової маси з реальними відтворювальними процесами і через них простежив зв'язок між кількістю грошей і цінами на товари. Кейнс, на відміну від кембриджських економістів, знайшов цей зв'язок через норму банківського процента.

Слід звернути увагу на те, що в 50-ті роки ХХ ст. було очевидно, що країни з ринковою економікою втягуються у глобальну інфляцію, про неї йшлося у програмах багатьох західних країн. Учені намагаються відшукати її причини у кейнсіанських твердженнях, тобто в судженні про те, що будь-які доходи можуть зняти тиск маси грошей на ціни. Відродилася неокласична кількісна теорія грошей у вигляді монетаристської теорії, головним представником якої є американський економіст М. Фрідмен.

Звинувачуючи Дж. М. Кейнса у виправданні політики інфляції, сучасні монетаристи знову повернулися до аналізу прямого зв'язку між грошима та цінами на макрорівні, стверджуючи, що зростання маси грошей веде до зростання цін. В умовах, коли на світовому рівні активно діє ринковий механізм, економічні цикли згасли, а всі економічні показники змінюються помірно, фізична маса товарів (Q), що підлягає реалізації, стає керованою, передбаченою, прогнозованою; монетаристи можуть передбачити зростання Q на 1, 2, 3, 4... процентів. Головний фактор тут M , який перебуває в руках уряду, - емісія грошей. Монетаристи твердять, що не треба займатися тими процесами, що ними займались кембриджські економісти. M на рівні цін P , що склалися, і виробництва V , яке є чи буде, - це теорія місця грошей, грошової політики в економічній теорії.

М. Фрідмен розробив відповідні рекомендації для уряду щодо грошової політики. Він підрахував, що якщо б у США M щороку збільшувалось на 4%, то ціни були б стабільними, тобто 3% на приріст виробництва продукції, 1% - на уповільнення швидкості обігу грошової маси. Маргарет Тетчер, запозичивши ці ідеї, вивела Великобританію з важкого економічного стану. Сучасний монетаризм є характерним для високорозвинутої ринкової економіки.

Питання для самоконтролю

1. Поясніть сутність кількісної теорії грошей.
2. Які соціально-економічні причини виникнення кількісної теорії грошей?
3. У чому полягає сутність «трансакційного варіанта» кількісної теорії грошей?
4. Поясніть причинно-наслідкові зв'язки у рівнянні обміну І. Фішера.
5. У чому полягає сутність «кембриджської версії» кількісної теорії грошей?
6. Дайте тлумачення формули А. Пігу «кембриджської версії».
7. Внесок Дж. М. Кейнса у розроблення кількісної теорії грошей.
8. У чому полягає специфіка рекомендацій Дж. М. Кейнса щодо грошового регулювання економіки?

9. У чому полягає сутність монетаристської версії кількісної теорії грошей?

10. Яка відмінність монетаризму від кейнсіанських поглядів на грошовий механізм?

11. У чому полягає сутність «кон'юнктурної» теорії грошей М. Туган-Барановського?

Тести для самоконтролю

1. Зростання кількості грошей веде до:

- а) збільшення вартості грошей;
- б) підвищення цін;
- в) зменшення вартості грошей;
- г) зниження цін;

2. Зменшення кількості грошей спричиняє:

- а) зменшення вартості грошей;
- б) зниження цін;
- в) підвищення цін;
- г) збільшення вартості грошей.

2. На яких постулатах базується класична кількісна теорія?

3. Запишіть рівняння обміну І. Фішера і вкажіть, які причинно-наслідкові зв'язки притаманні його складовим:

- а) рівень цін на товари змінюється обернено пропорційно масі грошей в обігу;
- б) рівень цін на товари змінюється прямо пропорційно швидкості грошей в обігу;
- в) рівень цін на товари змінюється прямо пропорційно масі грошей в обігу;
- г) рівень цін на товари змінюється прямо пропорційно обсягу проданих товарів;
- д) рівень цін на товари змінюється обернено пропорційно швидкості грошей в обігу;
- е) рівень цін на товари змінюється обернено пропорційно обсягу проданих товарів.

4. Укажіть основні відмінності кон'юнктурної теорії грошей М. Туган-Барановського від класичної кількісної теорії:

- а) заперечує вплив кількості грошей на рівень цін;
- б) забезпечує прямо пропорційну залежність цін від кількості грошей;
- в) не визнає впливу на ціни швидкості обігу грошей;
- г) визначає вплив на ціни всіх трьох чинників: маси грошей, швидкості їх обігу, обсягу реалізованих товарів і послуг;
- д) визначає попит на гроші як важливий чинник зміни швидкості обігу грошей.

5. Запишіть формулу коефіцієнта Маршалла і визначте, що він характеризує.

6. Які мотиви нагромадження грошей в економічних суб'єктів сформулювали представники «кембриджської школи»?

7. Через який конкретний «передатний» механізм здійснюється вплив грошей на економіку у твердженнях:

Кейнсіанців:

- а) процентна ставка;

- б) дивіденди;
- в) валютний курс;
- г) фіскальна політика;
- д) інвестиції;
- е) банк;
- ж) державні облігації.

Монетаристів:

- а) ціна товару;
- б) касові залишки;
- в) пропозиція грошей;
- г) емісія грошей;
- д) кредити;
- е) бюджетні ресурси;
- ж) сукупний попит на товари.

8. Який вклад зробив Кейнс у розвиток кількісної теорії грошей? Правильна відповідь:

- а) обґрунтував роль грошей у ринковій економіці;
- б) змістив центр аналізу ролі ціни з довготривалого періоду на короткий період з тим, щоб «прив'язати» гроші до економічного циклу;
- в) вплив грошей на реальну економіку на короткострокових інтервалах здійснюється за постулатами кількісної теорії;
- г) вплив грошей на реальну економіку здійснюється насамперед через процент;
- д) доповнив мотиви кембриджської версії формування касових залишків «спекулятивним» мотивом;
- е) установив зв'язок грошової маси з нормою процента;
- ж) обґрунтував зв'язок між процентом та інвестиціями;
- з) відкрив новий механізм зв'язку між грошима і виробництвом;
- і) відмовився від класичних постулатів кількісної теорії, у Кейнса зникло M , яке прямо можна змінювати.

9. З названих положень до монетаристської теорії М. Фрідмена належать:

- а) на перше місце у регулюванні ринкової економіки виходить бюджет;
- б) на перше місце у регулюванні ринкової економіки виходить центральний банк і банківська система;
- в) механізм управління масою грошей (M) зводиться переважно до підтримання її стабільності: M повинно змінюватися, але ці зміни мають бути обґрунтованими, щоб середній рівень цін непомітно змінювався протягом тривалого часу;
- г) маса грошей в обігу повинна зростати:
  - швидше від зростання ВВП;
  - відповідно до зростання ВВП;
  - відставати від зростання ВВП;
- д) відставання M від зростання ВВП компенсується:
  - зменшенням швидкості обігу грошей;
  - зростанням швидкості обігу грошей;

- зростанням цін;
- зниженням цін.

10. Визначте, у чому проявляється зближення позицій монетаристів та кейнсіанців у сучасній кількісній теорії грошей.

11. Визначте характерні особливості грошової політики в Україні в умовах переходу до ринкової економіки:

- а) використовуються кейнсіанські постулати в управлінні М;
- б) проводиться монетаристська, за М. Фрідменом, антиінфляційна політика;
- в) Національний банк України в одні періоди керувався кейнсіанськими «рецептами», а в інші - монетаристськими;
- г) уряд та НБУ у своїй монетарній політиці орієнтуються виключно на фіскально-бюджетний механізм;
- д) уряд та НБУ у своїй монетарній політиці орієнтуються виключно на грошово-кредитний механізм;
- е) державний бюджет не відділено від грошово-кредитного механізму НБУ.

12. Розставте вказані версії кількісної теорії в порядку історичної еволюції монетаризму:

- а) номіналістична теорія грошей;
- б) кейнсіансько-неокласичний синтез;
- в) класична кількісна теорія грошей;
- г) неокласична (монетаризм);
- д) некейнсіанський напрямок;
- е) кейнсіанська версія.

ТЕМА 8. КРЕДИТ У РИНКОВІЙ ЕКОНОМІЦІ

Методичні вказівки

У процесі вивчення теми треба звернути увагу, що причиною виникнення кредиту була необхідність одного товаровиробника продати свій товар, а покупця - купити його, коли він ще не отримав гроші за свій товар. Проте з часом з'явилося чимало нових чинників, що зумовлюють необхідність кредиту: поява вільних коштів у одних суб'єктів господарювання і виникнення потреби в них у інших; коливання потреб у коштах і джерелах їх формування, які виникають у юридичних і фізичних осіб та держави; надання в тимчасове користування коштів під майбутні, віддалені в часі, доходи.

Необхідно усвідомити, що сутність кредиту полягає у тих економічних відносинах, які виникають у зв'язку з рухом грошей на засадах повернення та платності. Ці відносини характеризуються низкою специфічних рис.

Кредит має свої функції й особливе призначення в економічному житті суспільства.

Кредит - явище руху, який здійснюється у різних напрямках і на різних рівнях. Рух кредиту проходить п'ять етапів:

- формування вільної вартості;
- розміщення вільної вартості в позички;
- використання позиченої вартості на потреби позичальника;
- вивільнення позиченої вартості з обороту позичальника;

- повернення вивільненої вартості кредитору і сплата процентів.

Рух кредиту здійснюється за певними закономірностями, які обумовлюються особливою сутністю кредиту. На їх підставі формуються принципи (основні правила) кредитування: цільове спрямування позички; строковість позички; поверненість кредитору позиченої вартості; забезпеченість позички і платність користування позиченими коштами.

Вивчаючи цю тему, треба запам'ятати, що під формою кредиту, як правило, розуміють найбільш загальний прояв його сутності. З цих позицій правомірно виділяти дві форми кредиту - грошову та товарну.

Під видом кредиту розуміють конкретний прояв окремих елементів кредиту. Види кредиту можуть виокремлюватися в межах його форм і розглядатися як складові елементи системи, якою є кредит. Для потреб практики види кредиту можна класифікувати за значною кількістю критеріїв, і тому видів кредиту може бути велика кількість. Основними з них є комерційний, банківський, державний, міжнародний, виробничий, споживчий. Оскільки ці види виокремлені за різними критеріями, то одна і та сама позичкова вартість може визначатися як різні види кредиту. Наприклад, надана банком позичка може належати до банківського кредиту і до виробничого або споживчого кредиту залежно від цільового її спрямування.

Загальновизнаною є функція перерозподілу вартості через механізм кредитування. Ця функція досить яскраво виражає призначення та роль кредиту. Друга функція кредиту - емісійна. Є достатньо підстав для виокремлення контрольної-стимулюючої функції кредиту.

Питання для самоконтролю

1. Чим викликана необхідність кредиту?
2. Які є методи перерозподілу коштів і в чому їх відмінності?
3. Назвіть галузі народного господарства, підприємства яких найбільш активно беруть участь у кредитних відносинах?
4. Як відбувалась еволюція кредитних відносин в Україні?
5. У чому полягає відмінність лихварського кредиту від кредиту, що функціонує в умовах капіталізму?
6. Без якої істотної риси кредит втрачає свою сутність?
7. Які основні принципи кредитування вам відомі? У чому полягає їх зміст і значення?
8. Що спільного і в чому відмінність між економічними категоріями «гроші» і «позичковий капітал»?
9. Поясніть поняття «межі кредиту» та розкажіть про види меж кредиту.
10. Назвіть джерела утворення кредитних ресурсів у суспільстві.
11. В якому із своїх видів кредит виконує емісійну функцію?
12. В яких формах функціонують комерційний, банківський, споживчий, державний та міжнародний кредити?
13. Які фактори впливають на зміну процентної ставки?
14. Які функції позичкового процента в умовах ринкової економіки?
15. У чому полягає наукове значення перерозподільної теорії кредиту? Чим пояснюється обмеженість цієї теорії?

16. Які основні положення капіталотворчої теорії кредиту Вам відомі? Назвіть їх представників.

17. Назвіть переваги та недоліки капіталотворчої теорії кредиту.

18. У чому полягають функції та роль кредиту в ринковій економіці?

19. Визначте відмінності та взаємозв'язок між поняттями «функції» та «роль» кредиту.

Тести для самоконтролю

1. Визначте, до якого з видів кредиту належать такі приклади:

а) купівля центральним банком державних облігацій під час їх первинного розміщення;

б) службовець отримує позику для придбання автомобіля;

в) швейцарський банк купує облігації великої української компанії;

г) шахта відвантажила вугілля електростанції взамін на акцептований вексель;

д) Ексімбанк України кредитує будівництво нафтового терміналу в Одесі;

е) домогосподарка купує телевізор на виплат;

є) млин відвантажує борошно хлібозаводу на умовах оплати через місяць;

ж) британський банк відкриває кредитну лінію української компанії;

з) Мінфін розміщує цінні папери на фінансовому ринку.

2. На основі наведеної інформації визначте норму процента і виберіть правильний варіант відповіді:

- балансовий прибуток банку після оподаткування - 440000 грн.;

- власні кошти банку - 11320000 грн.;

- розмір наданої позики - 28000 грн.;

- термін позики - 1 рік;

- дохід від наданої позики - 6160 грн.

а) 4%;

б) 22%;

в) 455%;

г) 1571%;

д) 30%.

3. Як зміниться: зросте (+), зменшиться (-), залишиться без змін (=) позичковий фонд суспільства в результаті таких заходів:

а) економічні агенти переводять свої строкові вклади і цінні папери в більш ліквідні активи;

б) на вимогу центрального банку комерційні банки нарощують свої статутні фонди;

в) громадянин купує телевізор в магазині, розраховуючись платіжною картою;

г) центральний банк надає кредит уряду;

д) центральний банк піднімає розмір нормативу обов'язкових резервів;

е) центральний банк здійснює закупівлі державних облігацій;

є) надруковані на банкнотній фабриці банкноти поміщаються в сховище центрального банку;

ж) зростання тіньових операцій в економіці;

з) підприємство переказує 5000 грн. на рахунок будівельної організації;

- и) центральний банк піднімає розмір ломбардної ставки;
- і) центральний банк знижує розмір нормативу обов'язкових резервів;
- ї) економічні агенти переводять свої заощадження в малоліквідні фінансові активи;
- к) скорочення тіньових операцій в економіці;
- л) центральний банк продає пакет державних облігацій комерційному банку;
- м) банкнотна фабрика перевиконала місячний план випуску банкнот;
- н) центральний банк знищує пошкоджені банкноти зі свого сховища на 1800 грош. од.;
- о) центральний банк здійснює закупівлю державних облігацій на відкритому ринку на 55000 грош. од.;
- п) погашення комерційним банком кредиту на 20000 грош. од., взятого раніше в центральному банку;
- р) центральний банк проводить розрахунки між двома комерційними банками з різних регіонів країни на 2500 грош. од.;
- с) центральний банк видає касовий кредит уряду на 80000 грош. од.;
- т) центральний банк за дорученням уряду проводить погашення державних облігацій на 98000 грош. од.;
- у) центральний банк укладає угоду з комерційним банком про продаж йому державних облігацій зі свого портфеля на 4000 грош. од.

4. Джерелом сплати процентів за кредит є:

- а) прибуток кредитора;
- б) позичковий капітал;
- в) прибуток позичальника;
- г) дотації державного бюджету;
- д) предмет застави за кредит.

5. Положення НБУ «Про кредитування» визначає короткостроковий кредит як кредит, що надається на строк:

- а) до трьох місяців;
- б) до шести місяців;
- в) до одного року;
- г) до півтора року;
- д) до двох років.

6. Положення НБУ «Про кредитування» визначає середньостроковий кредит як кредит, що надається на строк:

- а) від трьох місяців до одного року;
- б) від шести місяців до одного року;
- в) від одного року до двох років;
- г) від одного року до трьох років;
- д) від двох років до п'яти років.

7. Положення НБУ «Про кредитування» визначає довгостроковий кредит як кредит, що надається на строк:

- а) понад один рік;
- б) понад півтора року;
- в) понад два роки;

- г) понад три роки;
- д) понад п'ять років.

8. У товарній формі може бути кредит:

- а) споживчий;
- б) міжнародний;
- в) комерційний;
- г) банківський;
- д) державний.

9. Який із видів кредиту може виконувати емісійну функцію? Виберіть варіант відповіді:

- а) споживчий;
- б) міжнародний;
- в) комерційний;
- г) банківський;
- д) державний.

10. Комерційний банк надав у кредит 100 тис. грн. строком на 1 рік за умови сплати позичальником 48% річних. Ставка, за якою банк залучив кошти, - 24%, інфляція за період очікується у розмірі 7%. Визначте банківську маржу та реальну ставку позичкового процента:

- а) 48%; 7%;
- б) 24%; 48%;
- в) 7%; 24%;
- г) 24%; 41%;
- д) 17%; 41%.

ТЕМА 9. ФІНАНСОВІ ПОСЕРЕДНИКИ ГРОШОВОГО РИНКУ

Методичні вказівки

Вивчаючи цю тему, треба усвідомити, що посередництво на грошовому ринку - це специфічний вид діяльності, який полягає в акумуляції його суб'єктами в обмін на свої зобов'язання вільних грошових капіталів і розміщення їх від свого імені в дохідні активи. Унаслідок цієї діяльності:

а) на ринку з'являються нові фінансові інструменти і загальний асортимент їх значно розширюється, що посилює стимули до формування вільних грошових капіталів;

б) урізноманітнюється трансформація грошового капіталу, що сприяє кращій адаптації його руху до потреб розширеного відтворення;

в) скорочуються витрати економічних суб'єктів на забезпечення руху свого грошового капіталу;

г) зменшуються ризики економічних суб'єктів, пов'язані з використанням свого грошового капіталу.

Суб'єкти грошового ринку як посередники поділяються на дві великі групи:

1) банки;

2) небанківські фінансові установи (страхові компанії, фінансові фонди тощо).

Економічна відмінність між ними полягає в тому, що суб'єкти другої групи не можуть розмістити в активи більше коштів, ніж самі акумулювали. Банки ж є не

тільки звичайними посередниками, а й творцями кредиту, оскільки виконують емісійну функцію. Тому правомірно розглядати банки як кредитні установи.

Указана економічна відмінність між банками і небанківськими фінансовими установами вимагає чіткого визначення сутності банку. Без цього законодавство не зможе забезпечити ефективне регулювання банківської діяльності.

Банк в економічному розумінні виконує комплекс базових операцій, які в сукупності являють собою закінчений процес посередництва:

а) акумуляцію грошових коштів економічних суб'єктів з правом вільного розпорядження ними;

б) вільне розміщення їх у дохідні активи від свого імені і під свою відповідальність;

в) безумовне виконання розпоряджень власників акумульованих коштів щодо їх використання — повернути власникові готівкою, переказати на рахунки третіх осіб чи на власні рахунки інших видів у цьому чи іншому банках.

У процесі вивчення теми треба звернути увагу на те, що банківська система - це не проста сукупність окремих банків, а свідомо побудована на законодавчій основі їх єдність з чітким визначенням місця, субординації та взаємозв'язків окремих її елементів та ланок. Вона виконує свої специфічні функції і роль в економіці, які хоч і пов'язані з функціями і роллю окремих банків, проте не повторюють їх і не зводяться до них, а мають самостійне значення. Банківська система має багато спільних рис з іншими економічними системами, що ставить її в один ряд з найвищими ієрархічними структурами цілісної економічної системи країни. Проте вона має і свої специфічні риси, які виділяють її з ряду інших систем і надають їй статусу самостійного економічного явища.

Небанківські фінансові посередники - об'єктивно необхідне явище у ринковій економіці. Вони не тільки є потужними конкурентами банків у боротьбі за вільні грошові капітали, що саме по собі має позитивне значення, а й беруть на себе надання економічним суб'єктам таких фінансових послуг, виконання яких не вигідно чи законодавчо заборонено банкам. Тому всебічний розвиток небанківського посередництва є важливим економічним завданням уряду та центрального банку. В Україні небанківські фінансові посередники набули ще меншого розвитку, ніж банки. Причини гальмування розвитку цих посередницьких структур грошового ринку криються у повільній ринковій трансформації економіки.

Питання для самоконтролю

1. Який сектор грошового ринку є сферою діяльності фінансових посередників?

2. У чому полягає сутність фінансового посередництва?

3. Яких посередників на грошовому ринку можна назвати фінансовими посередниками?

4. Чим діяльність фінансових посередників відрізняється від брокерської і дилерської діяльності?

5. Чому існує необхідність чіткого визначення банку поруч з іншими фінансовими посередниками?

6. Який підхід у визначенні сутності банку є найбільш правомірним і чому?

7. Чи є центральний банк фінансовим посередником? Обґрунтуйте відповідь.

8. Які операції відносять до базових банківських?
9. У чому різниця між функціями банку та операціями, які він виконує? Чому не можна ототожнювати ці поняття?
10. Назвіть функції, що виконує банк.
11. Що спільного між банком і небанківською фінансово-кредитною установою?
12. Яка різниця між спеціалізованим банком і небанківською фінансово-кредитною установою?
13. За якими ознаками класифікуються небанківські фінансово-кредитні установи?
14. Назвіть функціональні відмінності окремих видів небанківських фінансово-кредитних установ.
15. Які небанківські фінансово-кредитні інституції набули більшого розвитку в Україні, чому?
16. Що гальмує розвиток небанківських фінансових інституцій в Україні?
17. Які з фінансових посередників беруть участь у процесі створення депозитів?
18. На яких фінансових посередників поширюється вимога обов'язкового резервування?
19. Дайте характеристику центрального банку, у чому полягає його призначення?
20. Якими винятковими повноваженнями наділені центральні банки?
21. Чи дозволено центральним банкам здійснювати комерційну діяльність?
22. У чому різниця між центральним і комерційним банком?
23. Що таке «ділові банки», чи існують вони в Україні?
24. Що є головною метою діяльності комерційного банку?
25. У який спосіб комерційні банки беруть участь у процесі реалізації грошово-кредитної політики центрального банку?
26. Обґрунтуйте необхідність об'єднання банків у систему.
27. Дайте визначення банківської системи.
28. Назвіть специфічні ознаки банківської системи. У чому полягає їх сутність?
28. Який характер побудови, притаманний банківській системі ринкового типу?
29. Які функції виконує банківська система?
30. Яку структуру має банківська система України?
31. У чому полягають особливості становлення і розвитку банківської системи України?
32. У чому проявляється незавершеність формування банківської системи України?

Тести для самоконтролю

1. Фінансове посередництво - це:
  - а) банківські операції з надання кредитів;
  - б) банківські операції з фінансування інвестицій;

в) акумуляція вільних грошей на грошовому ринку та розміщення їх серед позичальників;

г) операції зі створення депозитів.

2. Діяльність фінансових посередників спрямована на:

а) поповнення державного бюджету;

б) забезпечення функціонування комерційних банків;

в) розвиток страхової справи;

г) переміщення позичкових капіталів у економіці;

д) прибутковість комерційних банків;

е) стабільність функціонування грошового ринку.

3. Переваги фінансового посередництва порівняно з прямими відносинами кредиторів і позичальників:

а) оперативне повернення позичальниками коштів, розміщених у банківські позики;

б) оперативне розміщення вільних коштів кредиторів у дохідні активи;

в) оперативне отримання додаткових коштів позичальниками;

г) збільшення витрат на проценти за депозитами;

д) скорочення витрат на формування вільних грошових сум;

е) скорочення витрат на розміщення вільних грошових коштів у дохідні активи;

ж) скорочення витрат на кредитування;

з) посилення фінансових ризиків для базових суб'єктів грошового ринку;

і) посилення фінансових ризиків для фінансових посередників грошового ринку;

к) послаблення фінансових ризиків для базових суб'єктів грошового ринку;

л) збільшення дохідності позичкових капіталів;

м) зменшення дохідності позичкових капіталів.

4. До фінансових посередників в Україні належать:

а) промислові підприємства;

б) будівельні компанії;

в) ломбарди;

г) комерційні банки;

д) Національний банк;

е) страхові компанії;

ж) фінансові органи;

з) податкова адміністрація;

і) ощадні каси;

к) фінансові фонди.

5. Визначити ознаки, за якими юридична особа є банком:

а) ведення касових операцій;

б) рекламна діяльність;

в) приймання депозитів;

г) страхування кредитів;

д) отримання прибутку;

е) діяльність на комерційному розрахунку;

- ж) надання кредитів;
- з) отримання процентів за кредит;
- і) перерахування податків;
- к) ведення безготівкових розрахунків;
- л) факторинг;
- м) лізинг.

6. Визначте функції банків:

- а) кредитування;
- б) касова діяльність;
- в) трансформація ризиків за грошовими потоками;
- г) надання розрахункових послуг;
- д) трансформація строкових грошових потоків;
- е) трансформація обсягів грошових потоків;
- ж) просторова трансформація спрямування грошових потоків;
- з) створення додаткових платіжних засобів;
- і) акумуляція коштів клієнтів;
- к) ведення безготівкових розрахунків.

7. Банківська система - це:

- а) сукупність банків у економіці;
- б) законодавчо визначена сукупність установ, які ведуть банківську діяльність на постійній професійній основі і функціонують у державі як самостійна економічна структура;

в) фінансові органи держави та кредитні установи.

8. Визначте мету діяльності комерційного банку:

- а) залучення депозитів;
- б) надання кредитів;
- в) отримання прибутку;
- г) ведення касових операцій;
- д) сплата податку державі.

9. Визначте функції, що їх виконує банківська система:

- а) перерозподіл коштів фізичних осіб;
- б) трансформаційна;
- в) емісійна;
- г) інвестиційна;
- д) стабілізаційна;
- е) золотовалютного резервування.

10. Визначте, до якого рівня в Україні відносять такі структури:

- а) небанківські фінансово-кредитні установи;
- б) страхові компанії;
- в) будівельні компанії;
- г) центральний банк;
- д) кооперативні банки;
- е) державні банки;
- ж) комерційні банки.

11. У діяльності небанківських фінансово-кредитних установ спільним є:

- а) акумулювання посередництва в інвестиційному процесі;
- б) забезпечення посередництва в інвестиційному процесі;
- в) одержання прибутку;
- г) взаємне кредитування;
- д) страхування своїх клієнтів від непередбачуваних подій та втрат.

12. На кредитуванні продажу споживчих товарів спеціалізується такий небанківський інститут кредитної системи:

- а) трастова компанія;
- б) фінансова компанія;
- в) ломбард;
- г) кредитна спілка.

13. Інституцією, визначальною рисою якої є акумулювання і постачання довгострокових капіталів на фінансовому ринку, можна назвати:

- а) комерційні банки;
- б) пенсійні банки;
- в) емісійні банки;
- г) фінансові компанії;
- д) страхові компанії.

14. Інвестиційні фінансово-кредитні установи беруть участь в інвестиційному процесі через:

- а) вкладення коштів у акції, облігації підприємств;
- б) розміщення мобілізованих коштів у довгострокові банківські депозити;
- в) надання цільових довгострокових кредитів підприємствам;
- г) надання короткострокових кредитів підприємствам.

ТЕМА 10. ЦЕНТРАЛЬНІ БАНКИ

Методичні вказівки

Вивчаючи цю тему, слід усвідомити, що центральний банк відіграє провідну роль на грошовому ринку. Він впливає на стан економіки через регулювання пропозиції грошей і через здатність впливати на рівень процентних ставок. Центральний банк має особливий правовий статус, оскільки поєднує окремі риси банківської установи і державного органу управління.

У більшості країн з розвинутою ринковою економікою центральні банки є незалежними від органів державної влади у встановленні цільових орієнтирів монетарної політики й у виборі інструментів регулювання грошового обороту. Проте незалежність центрального банку не може бути абсолютною.

Функції центрального банку визначаються його призначенням. З цього погляду центральний банк є:

- емісійним центром готівкового обігу;
- банком банків;
- органом банківського регулювання та нагляду;
- банкіром і фінансовим агентом уряду;
- провідником монетарної політики.

В історичному плані функція емісії готівки, точніше, потреба в її централізації і державній монополізації дала поштовх до надання одному з банків статусу емісійного. Поступово емісійні банки перетворились у центральні банки.

Глобалізація грошових ринків привела до тісного співробітництва центральних банків на міждержавному рівні, до їх співпраці з міжнародними валютно-кредитними і фінансовими організаціями, а також до створення наднаціональних центральних банків. Національний банк України є особливим центральним органом державного управління, основним завданням якого є забезпечення стабільності національної грошової одиниці - гривні.

Питання для самоконтролю

1. Економічне призначення центрального банку в ринковій економіці.
2. Обґрунтувати, які банки виникли раніше - центральний чи комерційні.
3. Незалежний статус центрального банку: аргументи «за» і «проти».
4. Форми фінансування дефіциту державного бюджету (податкове, боргове та емісійне) та їх наслідки для економіки.
5. Відносини НБУ з органами державної влади.
6. Європейський центральний банк та мета його створення.
7. Які послуги надає центральний банк комерційним банкам?
8. Кредити центрального банку комерційним банкам, мета цього кредитування.
9. Які посередники грошового ринку беруть участь в емісії депозитних грошей?
10. Чому в багатьох країнах світу центральному банку заборонено купувати цінні папери на первинному ринку?

Тести для самоконтролю

1. У створенні грошей беруть участь такі ланки кредитної системи:
  - а) небанківські кредитні установи;
  - б) центральні банки;
  - в) комерційні банки.
2. Право монопольної емісії банкнот належить:
  - а) спеціалізованим банкам;
  - б) комерційним банкам;
  - в) страховим компаніям;
  - г) центральним банкам;
  - д) пенсійним фондам.
3. Надлишкові резерви, що є у розпорядженні комерційних банків, впливають на їх здатність розширювати пропозицію грошей у такий спосіб:
  - а) чим більше надлишкових резервів, тим менший потенціал банківської системи;
  - б) чим більше надлишкових резервів, тим більший потенціал банківської системи;
  - в) не існує взаємозв'язку.
4. У чому полягає головне завдання діяльності центрального банку:
  - а) забезпечення сталості національних грошей;
  - б) обслуговування комерційних банків;

- в) обслуговування уряду;
- г) контроль та регулювання стану грошового ринку.

5. Якщо центральний банк проводить політику стимулювання виробництва, то він:

- а) продає облігації державної позики комерційним банкам;
- б) збільшує ліміти кредитування комерційних банків;
- в) знижує облікову ставку;
- г) підвищує норму обов'язкового резервування.

6. Якщо центральний банк прагне збільшити масу грошей в обігу, то в політиці відкритого ринку він буде:

- а) надавати ломбардні позики;
- б) купувати валюту; продавати валюту;
- в) купувати облігації внутрішньої державної позики;
- г) продавати облігації внутрішньої державної позики.

7. Як вплине на рівень зайнятості в короткий проміжок часу:

- а) збільшення маси грошей;
- б) зменшення маси грошей;
- в) зменшення значення грошового мультиплікатора.

8. На обсяги виробництва ВВП вплинуть такі заходи грошово-кредитної політики центрального банку:

- а) зниження обсягів кредитування комерційних банків;
- б) збільшення ресурсів, що залишаються в розпорядженні комерційних банків;
- в) зниження ставки облікового процента;
- г) продаж цінних паперів комерційним банкам.

9. У процесі виконання функції фінансового агента держави центральний банк:

- а) відповідає за зобов'язання держави по ОВДП;
- б) здійснює касове обслуговування бюджету;
- в) надає кредити банкам;
- г) обслуговує державний борг;
- д) здійснює емісію банкнот.

10. Емісійним банком вважається банк, якому належить монопольне право емісії:

- а) грошей;
- б) банкнот;
- в) банківських грошей.

11. З нижченаведених цілей до тактичних цілей належать:

- а) збільшення маси грошей в обігу;
- б) зниження ставки облікового процента;
- в) стабілізація цін;
- г) зниження рівня валютного курсу;
- д) стримування кон'юнктури.

12. Визначте структурну ієрархію між цілями грошово-кредитної політики від ключової до оперативної:

- а) проміжні цілі;

- б) стратегічні цілі;
- в) тактичні цілі.

13. Грошово-кредитна політика - це:

- а) сукупність заходів центробанку, спрямованих на регулювання попиту на гроші;
- б) сукупність заходів уряду, спрямованих на регулювання грошового ринку;
- в) сукупність заходів монетарної влади, спрямованих на регулювання пропозиції грошей.

14. Якщо центральний банк купує іноземну валюту на валютному ринку, то він прагне:

- а) збільшити масу грошей в обігу;
- б) зменшити масу грошей в обігу;
- в) посилити контроль за діяльністю комерційних банків;
- г) зменшити курс національної валюти.

15. Який статус центрального банку вважається найбільш доцільним у світовій практиці:

- а) незалежність від органів виконавчої влади і залежність від парламенту;
- б) повна незалежність від усіх гілок влади;
- в) залежність від президента і незалежність від парламенту;
- г) незалежність від органів виконавчої влади і підзвітність парламенту.

16. Головне призначення центрального банку:

- а) емісія банкнот;
- б) фінансовий агент уряду;
- в) забезпечення стійкості грошей;
- г) кредитування комерційних банків.

17. Центральний банк виконує такі функції (основні напрями діяльності):

- а) ломбардне кредитування;
- б) касове, розрахункове та кредитне обслуговування комерційних банків;
- в) функції емісійного центру країни;
- г) банківське регулювання та нагляд;
- д) функції фінансового агента уряду;
- е) здійснення монетарної політики;
- ж) касове обслуговування бюджету;
- з) кредитування великого бізнесу.

18. Визначити методи надання ломбардних кредитів центральним банком:

- а) асоціації комерційних банків;
- б) міністерству економіки;
- в) комерційному банку;
- г) аукціонний метод;
- д) галузевим підприємствам.

19. Базовими функціями Європейського центрального банку є:

- а) реалізація єдиної монетарної політики в зоні євро;
- б) проведення міжнародних валютних операцій;
- в) зберігання золотовалютних резервів учасників банку та управління цими резервами;

- г) сприяння чіткому функціонуванню платіжних систем країн-учасниць ЄВС;
- д) надання кредитів органам влади Європейського Союзу;
- е) купівля боргових зобов'язань в урядів країн Європейського Союзу.

20. Принципами функціонування НБУ є:

- 1) підзвітність Кабінету Міністрів;
- 2) вертикальна структура управління;
- 3) економічна самостійність;
- 4) централізація системи банку;
- 5) єдність системи банку;
- 6) незалежність банку;
- 7) президентський та парламентський контроль за діяльністю НБУ.

ТЕМА 11. КОМЕРЦІЙНІ БАНКИ

Методичні вказівки

З'ясовуючи історію походження комерційних банків, потрібно звернути увагу на їх попередників і причини, що привели до виникнення комерційних банків, на умови надання позичок лихварями і комерційними банками. Як відомо, комерційні банки на території України виникли значно пізніше ніж у країнах Західної Європи. Необхідно з'ясувати ту роль, яку відіграли комерційні банки у становленні та розвитку капіталізму, у його переростанні в державно-монополістичний капіталізм. Також слід звернути увагу на виникнення транснаціональних банків та їх роль у сучасному світі.

Вивчаючи пасивні операції комерційних банків, важливо усвідомити різницю між ними й іншими фінансовими інституціями. Для цього студенту слід добре розібратись у складі грошових ресурсів банків та механізмі їх формування і сферах використання.

Формування грошових ресурсів комерційні банки здійснюють за допомогою пасивних операцій. Передусім потрібно ознайомитися з порядком формування як власного, так і залученого капіталу, їх складом та законодавчим і нормативним регулюванням. При цьому слід звернути увагу на відмінності у формуванні статутного фонду комерційного банку, господарських товариств та підприємств.

Особливу увагу слід приділити формуванню грошових ресурсів банків за рахунок заощаджень населення, які в розвинутих країнах є основним джерелом формування кредитних та інвестиційних ресурсів.

Далі необхідно засвоїти операції з розміщення банками залучених коштів, звернувши увагу на поняття «ресурсна база» комерційного банку. При цьому потрібно докладно ознайомитися з особливостями таких активних операцій комерційних банків, як кредитні, інвестиційні, вкладення коштів у іноземні валюти та нерухоме майно, виявити їх вплив на ліквідність комерційних банків. Також потрібно звернути увагу на законодавче обмеження деяких з цих операцій.

Враховуючи, що серед активних операцій комерційних банків провідне місце посідає кредитування юридичних і фізичних осіб, треба докладно вивчити класифікацію банківських позичок, принципи кредитування, умови надання різних кредитів та порядок їх повернення. При цьому слід звернути увагу на сутність

поняття та порядок визначення кредитоспроможності позичальників. Для цього треба спиратися на знання, отримані з цього питання під час вивчення інших курсів.

Необхідно звернути увагу на широкий спектр банківських послуг та види доходів від них, виділивши серед цих послуг розрахункові операції. Необхідно також з'ясувати механізм здійснення банками касових операцій, операцій з фінансування капітальних вкладень, посередницьких, довірчих (трастових), торговельно-комерційних операцій, надання консалтингових та інших послуг.

Розглядаючи стабільність комерційних банків, передусім необхідно усвідомити її сутність і фактори, які на неї впливають, а також шляхи її досягнення. Особливу увагу потрібно надати фінансовій стійкості банків, розглянувши показники економічних нормативів, які її характеризують, джерела доходів і напрями витрат комерційних банків, формування та розподіл їх прибутку, показники прибутковості. І, нарешті, необхідно засвоїти сутність ліквідності комерційного банку, її види і мінімальні параметри, чинники його платоспроможності, способи її підтримання та наслідки порушення. Далі слід з'ясувати причини і види банківських ризиків та способи захисту від них.

На завершення вивчення теми потрібно усвідомити процес становлення та розвитку комерційних банків в Україні. Можна порівняти кількість банків та склад банківської системи України й інших країн, розміри і склад їх пасивів, активів і прибутку.

Тести для самоконтролю

1. Із зазначених нижче спеціалізованих банків відповідно до Закону України «Про банки і банківську діяльність» дозволяється створювати такі спеціалізовані банки:

- а) іпотечні;
- б) галузеві;
- в) освітянські;
- г) інноваційні;
- д) інвестиційні;
- е) реконструкції та розвитку;
- ж) фермерські.

2. Що таке державна реєстрація банку та порядок її здійснення?

3. Який порядок створення державного банку та які органи його управління?

4. Назвіть особливості створення та діяльності кооперативних банків.

5. На які три групи поділяються ресурси комерційних банків?

6. Укажіть, який мінімальний розмір статутного капіталу встановлено чинним законодавством для:

- а) місцевих кооперативних банків;
- б) всеукраїнських комерційних банків;
- в) комерційних банків, які здійснюють свою діяльність на території однієї області;
- г) спеціалізованих банків.

7. Укажіть, які із зазначених органів є органами управління банку:

- а) загальні збори учасників банку;
- б) ревізійна комісія;

- в) правління (рада директорів) банку;
- г) спостережна рада банку;
- д) управління внутрішнього аудиту.

8. Укажіть, які з операцій відносять до пасивних операцій комерційного банку:

- а) формування резервного фонду банку;
- б) залучення вкладів фізичних осіб;
- в) форфейтинг;
- г) приймання депозитів;
- д) овердрафт;
- е) формування статутного капіталу;
- ж) надання кредиту іншому банку;
- з) облік векселів.

9. Які чинники впливають на стабільність банку?

10. Чим відрізняються українські банки від зарубіжних?

11. Субординований борг банку належить до:

- а) основного капіталу банку;
- б) запозиченого капіталу в іншому банку (міжбанківського кредиту);
- в) додаткового капіталу банку;
- г) видів депозитів, залучених на строк до запитання.

12. Дозвіл на придбання 25% акцій банку дає:

- а) директор діючого підприємства;
- б) Міністерство економіки України;
- в) загальні збори юридичної особи-акціонера;
- г) Національний банк України;
- д) загальні збори акціонерів банку.

13. Хто належить до осіб, пов'язаних з банком, та які угоди банку заборонено з ними укладати?

14. Перелічіть, що належить до банківської таємниці та вкажіть порядок її розкриття.

15. Які види економічних нормативів Ви знаєте, яке їх призначення і хто встановлює?

16. Які чинники впливають на ліквідність комерційного банку?

17. Які чинники впливають на прибутковість та фінансовий стан комерційного банку?

ТЕМА 12. МІЖНАРОДНІ ВАЛЮТНО-КРЕДИТНІ УСТАНОВИ ТА ФОРМИ ЇХ СПІВРОБІТНИЦТВА З УКРАЇНОЮ

Методичні вказівки

Вивчаючи тему, треба засвоїти, що міжнародні та регіональні валютно-кредитні установи з'явилися у ХХ ст. Вони створені та діють на основі міждержавних угод та покликані регулювати міжнародні економічні відносини. Їх мета - сприяти розвитку зовнішньої торгівлі й міжнародного та регіонального валютно-фінансового співробітництва, підтримувати рівновагу платіжних балансів країн, що входять до них, регулювати курси їхніх валют, надавати кредити цим країнам і гарантувати приватні позики за кордоном.

Міжнародні та регіональні валютно-фінансові організації мають свої цілі, вирішують різні завдання та діють на глобальному та регіональному рівнях. Їх діяльність є важливою складовою світового та регіонального співробітництва й інтеграції. Україна, розвиваючи співробітництво з багатьма з них, намагається інтегруватися у світову економічну систему.

Найважливішу роль серед названих міжнародних організацій відіграють Міжнародний валютний фонд (МВФ) і Міжнародний банк реконструкції та розвитку (МБРР), який є головною установою Групи Світового банку. Окрім МБРР, до структури Групи Світового банку входять Міжнародна фінансова корпорація (МФК), Міжнародна асоціація розвитку (МАР), Багатостороння агенція гарантування інвестицій (БАГІ), а також Міжнародний центр урегулювання інвестиційних конфліктів (МЦУІК).

МВФ - міжнародна наднаціональна валютно-кредитна організація, що має статус спеціалізованої представницької установи ООН. МВФ сприяє міжнародному валютному співробітництву та стабілізації валют, підвищенню ступеня їх конвертованості, підтримує рівновагу платіжних балансів країн-членів Фонду, надає короткострокові кредити країнам-членам Фонду для покриття тимчасового дефіциту їхніх платіжних балансів, на ліквідацію валютних обмежень, організовує консультативну допомогу з фінансових і валютних питань.

МБРР - одна з найбільших і найвпливовіших у світі міжнародних фінансово-кредитних установ, яка надає довгострокові позики під державні програми тільки урядам і центральним банкам країн-членів. Членами МБРР можуть бути тільки члени МВФ. Основна різниця між МВФ та МБРР полягає в тому, що МВФ більше концентрує свою увагу на питаннях короткострокової фінансової стабільності в країнах, тоді як МБРР зосереджується переважно на середньо- та довгострокових проектах структурних та галузевих перетворень в економіках країн-членів. Якщо з якихось причин МВФ призупиняє свої програми в будь-якій країні, це призводить до припинення програм кредитування з боку МБРР.

Регіональні міжнародні кредитно-фінансові установи створюються поступово, відповідно до певних етапів розвитку світогосподарських зв'язків та інтенсивності інтеграційних процесів. Вони мають схожі цілі - це розвиток економіки, економічного співробітництва та інтеграції у регіоні. У них однотипний порядок формування пасивів, однакова форма правління, ідентичні об'єкти кредитування - переважно інфраструктура, сільське господарство, добувна промисловість. Кредити надаються лише країнам-членам. До найвідоміших регіональних кредитно-фінансових установ належать Міжамериканський банк розвитку, Африканський банк розвитку, Азіатський банк розвитку. У межах європейського економічного співробітництва діють кілька регіональних міжнародних валютно-кредитних установ, основними з яких є Європейський інвестиційний банк, Європейський фонд валютного співробітництва та ін. Для сприяння країнам Центральної та Східної Європи у становленні ринкової економіки європейськими країнами було створено у 1991 р. Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР). Країнами Чорноморського басейну засновано Чорноморський банк торгівлі та розвитку. Україна є однією з країн-засновниць цього банку. Створено Центральний європейський банк.

Особливістю ЄБРР є підтримка приватного підприємницького сектору, частка якого в інвестиціях ЄБРР повинна становити не менше як 60% від загального обсягу. Фінансування ЄБРР залежить від конкретних проектів, кредити надаються як прямо, так і опосередковано на зміцнення фінансових інституцій, структурну реорганізацію великим та дрібним компаніям.

Банк Міжнародних розрахунків є найдавнішою міжнародною організацією, основною функцією якої є регулювання платежів центральних банків та розроблення нормативних документів з банківського нагляду.

Питання для самоперевірки знань

1. Дати загальну характеристику валютно-кредитним установам.
2. Розкрити суть принципу обумовленості.
3. Коли і з якою метою створено МВФ?
4. Назвати принципи формування статутного фонду МВФ.
5. На які основні цілі направляються фінансові ресурси МВФ?
6. Відповідно до яких типів програм будуються відносини МВФ і України?
7. Місце і роль Світового банку.
8. Які організації входять до групи Світового банку і якій з них належить провідна роль?
9. Які країни можуть брати участь у діяльності МБРР?
10. Як формується капітал МБРР?
11. На які цілі спрямовуються кредити МБРР?
12. Яка основна різниця між МВФ і МБРР?
13. Дати загальну характеристику регіональним валютно-кредитним організаціям.
14. З якою метою створено БМР?
15. Коли та з якою метою був створений ЄБРР?
16. Назвати пріоритетні напрямки діяльності ЄБРР.
17. Які інструменти фінансування використовує у своїй діяльності ЄБРР?
18. Назвати напрямки співробітництва ЄБРР з Україною.
19. Мета створення ЧБТР. Які країни є його членами?
20. Членом яких міжнародних валютно-кредитних організацій є Україна?

4. Перелік питань до модульних контролів

ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДО МОДУЛЬНОГО КОНТРОЛЮ 1

1. Походження грошей. Роль держави у творенні грошей.
2. Сутність грошей. Гроші як гроші і гроші як капітал.
3. Поняття неповноцінних грошей та характеристика їх різновидів - паперових і кредитних грошей.
4. Вартість грошей.
5. Функції грошей.
6. Якісні властивості грошей.
7. Роль грошей у розвитку економіки: кількісний та якісний аспекти.
8. Сутність та економічна основа грошового обороту.
9. Модель грошового обороту
10. Структура грошового обороту за формою платіжних засобів та за економічним змістом.
11. Грошова маса: сутність, склад та фактори зміни обсягу і структури.
12. Характеристика базових грошей та грошових агрегатів.
13. Швидкість обігу грошей, її сутність, порядок визначення, фактори впливу та роль у макроекономічній ситуації.
14. Закони грошового обігу.
15. Механізм зміни маси грошей в обороті. Роль комерційних банків у цьому механізмі.
16. Грошово-кредитний мультиплікатор.
17. Сутність, особливості функціонування та інструменти грошового ринку.
18. Інституціональна модель грошового ринку.
19. Структура грошового ринку за окремими критеріями. Характеристика та взаємозв'язок окремих сегментів ринку.
20. Попит на гроші: сутність, цілі та мотиви попиту на гроші. Чинники, що впливають на попит на гроші. Крива попиту на гроші.
21. Пропозиція грошей, її сутність, особливості формування та чинники зміни. Крива пропозиції грошей.
22. Графічна модель грошового ринку. Рівновага попиту і пропозиції та процент.
23. Сутність, призначення та основні елементи грошової системи.
24. Характеристика основних видів грошових систем та їх еволюція.
25. Створення та розвиток грошової системи України.
26. Сутність, закономірності розвитку та види інфляції. Способи вимірювання інфляції.
27. Причини інфляції. Економічні та соціальні наслідки інфляції.
28. Особливості інфляції в Україні.
29. Державне регулювання інфляції: основні напрямки та інструменти.
30. Сутність, цілі та види грошових реформ.
31. Особливості проведення грошової реформи в Україні.

ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДО МОДУЛЬНОГО КОНТРОЛЮ 2

1. Поняття валюти та валютних відносин.
2. Валютний ринок: сутність та структура, чинники, що визначають кон'юнктуру валютного ринку.
3. Функції та операції валютного ринку.
4. Валютний курс: сутність, роль та фактори, що визначають його динаміку та рівень.
5. Економічні основи, режими та методи регулювання валютних курсів. Режим валютного курсу в Україні.
6. Поняття та призначення валютних систем. Елементи національної валютної системи. Розвиток валютної системи в Україні.
7. Валютна політика та валютне регулювання, їх особливості в Україні.
8. Платіжний баланс: сутність, структура та роль у механізмі валютного регулювання.
9. Золотовалютні резерви: сутність, призначення та роль у механізмі валютного регулювання.
10. Поняття, розвиток та основні елементи світової та міжнародної валютних систем.
11. Загальні передумови та економічні причини, що визначають необхідність кредиту.
12. Сутність кредиту, його структура, еволюція та зв'язок з іншими економічними категоріями.
13. Стадії та закономірності руху кредиту на мікро- і макрорівні. Принципи кредитування.
14. Форми, види та функції кредиту.
15. Характеристика банківського кредиту.
16. Характеристика міжгосподарського кредиту, його переваги та недоліки, особливості розвитку в Україні.
17. Характеристика споживчого кредиту. Особливості його розвитку в Україні.
18. Характеристика державного кредиту. Особливості його розвитку в Україні.
19. Характеристика міжнародного кредиту. Особливості його розвитку в Україні.
20. Економічні межі кредиту. Кредитні відносини в умовах інфляції.
21. Сутність позичкового процента, його функції та чинники, що впливають на рівень процента.
22. Роль кредиту в розвитку економіки.
23. Розвиток кредитних відносин в Україні.
24. Сутність, призначення та види фінансового посередництва.
25. Поняття банку, місце банків на грошовому ринку.
26. Функції та роль банків.
27. Сутність, принципи побудови та функції банківської системи.
28. Особливості розвитку та побудови банківської системи в Україні.

29. Небанківські фінансово-кредитні установи, їх види та особливості функціонування в Україні.
30. Центральні банки: сутність, призначення, правовий статус, організаційна структура.
31. Характеристика функцій центрального банку.
32. Діяльність центрального банку як банку банків.
33. Походження та розвиток центральних банків. Створення Європейської системи центральних банків.
34. Становлення та основні напрями діяльності Національного банку України.
35. Поняття, призначення та класифікація комерційних банків.
36. Особливості становлення та розвитку комерційних банків в Україні.
37. Основи організації та діяльності комерційних банків в Україні.
38. Пасивні операції комерційних банків.
39. Активні операції комерційних банків.
40. Банківські послуги.
41. Стійкість банківської системи та механізм її забезпечення.
42. Міжнародний валютний фонд: цілі, порядок створення, формування ресурсів, відносини з Україною.
43. Світовий банк: поняття, структура і завдання.
44. Міжнародний банк реконструкції і розвитку: призначення, формування ресурсів, відносини з Україною.
45. Регіональні міжнародні кредитно-фінансові організації: призначення, порядок створення, види.
46. Європейський банк реконструкції та розвитку.
47. Банк міжнародних розрахунків.

5. Критерії оцінки знань

Критерії оцінки знань з самостійної роботи студента базуються на оцінюванні виконання індивідуальної роботи з навчальної дисципліни «Гроші та кредит».

Тематику індивідуальних завдань з навчальної дисципліни «Гроші та кредит» наведено в:

1. Методичних рекомендаціях до виконання індивідуальних завдань з нормативної навчальної дисципліни циклу природничо-наукової та загальноекономічної підготовки «Гроші та кредит» для студентів денної форми навчання галузі знань 0305 Економіка та підприємництво напряму підготовки: 6.030501 Економічна теорія / Укл. М.В. Гордон. - Донецьк: ДонНТУ, 2012. – 13 с.

2. Методичних рекомендаціях до практичних занять з нормативної навчальної дисципліни циклу професійної та практичної підготовки «Гроші та кредит» для студентів денної форми навчання галузі знань 0305 Економіка та підприємництво напряму підготовки: 6.030501 Економічна теорія / Укл. М.В. Гордон. - Донецьк: ДонНТУ, 2012. – 77 с.

Формування умов оцінювання успішності студента з виконання *j*-того завдання індивідуальної роботи.

Оцінка «0» не ставиться.

Оцінка «1» означає, що завдання не виконано.

Оцінка «2» означає, що виконано менш 30% завдань теми.

Оцінка «3» означає, що виконано менш 50% завдань теми.

Оцінка «4» означає, що студентом виконано 100% завдань теми, проте продемонстровано поверхневе ознайомлення з матеріалом теми.

Оцінка «5» означає, що завдання виконано на «задовільно» і містить неточності, або неправильні висновки.

Оцінка «6» означає, що у виконаному завданні є недоліки, які не вплинули особливо на висновки та відповіді.

Оцінка «7» означає, що матеріал засвоєно. Відповідь містить окремі помилки, але студент уміє застосовувати свої знання до аналізу кількісної сторони явищ і процесів.

Оцінка «8» означає, що матеріал засвоєно повністю. Студент показав уміння не тільки правильно висвітлювати отримані знання, але й використовувати їх для аналізу і оцінки кількісної сторони явищ і процесів. При цьому в відповіді є незначні недоліки.

Оцінка «9» означає, що студент показав уміння не тільки висвітлювати отримані знання, але і використовувати їх для аналізу і оцінки кількісної сторони явищ і процесів.

Оцінка «10» означає, що при виконанні завдання студент показав не тільки уміння висвітлювати отримані знання, а й продемонстрував здатність висловлювати та аргументувати власне ставлення до альтернативних поглядів на дане питання, уміння висловити свою точку зору чи аргументувати свою позицію з дискусійних питань.

За порушення учбового графіку при виконанні індивідуальної роботи передбачено штрафні санкції.

Так, за несвоєчасне виконання та захист індивідуального завдання з кожної теми передбачено штрафні санкції $Ш_{ij}$ в розмірі 0,1.

Таким чином, оцінка успішності студента « O_{ij} » з виконання j -того завдання i -того виду індивідуальної роботи з урахуванням штрафних санкцій розраховується за формулою:

$$O_{ij} = O_{ij} * (1 - Ш_{ij}).$$

Кожне j -те завдання i -того виду індивідуальної роботи студента має різну питому вагу у формуванні фахових знань студента з навчальної дисципліни «Гроші та кредит». У зв'язку з цим питома вага кожного j -того завдання i -того виду індивідуальної роботи студента ранжується за допомогою коефіцієнта вагомості j -того завдання i -того виду індивідуальної роботи студента - K_{ij} .

Коефіцієнти K_{ij} визначаються від «1» до «10», але їх загальна сума повинна дорівнювати «10».

$$\sum_{j=1}^{H_{ij}} K_{ij} = 10$$

Коефіцієнт вагомості j -того завдання i -того виду індивідуальної роботи студента - K_{ij} наведено в таблиці тематики індивідуальних завдань з навчальної дисципліни «Гроші та кредит».

Таким чином, якщо з кожного j -того завдання i -того виду роботи, яке має коефіцієнт вагомості K_{ij} , викладачем студенту визначена оцінка O_{ij} , можна розрахувати поточну успішність студента з виконання індивідуального завдання з кожної теми:

$$O_i = \sum_{j=1}^{H_i} O_{ij} \times K_{ij}.$$

Загальна оцінка з виконання індивідуальної роботи визначається як середня арифметична виконання завдань з кожної теми:

$$O_{ind.} = \frac{\sum_{i=1}^{12} O_i}{12}.$$

Коефіцієнт вагомості індивідуального завдання $K_{ind.}$ в складі підсумкової оцінки з дисципліни «Гроші та кредит» дорівнює 0,2.

6. Список рекомендованої літератури

Базова

1. Закон України «Про Національний банк України» від 20.05.1999 № 679-XIV [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/679-14>

2. Закон України «Про цінні папери та фондовий ринок» від 23.02.2006 № 3480-IV [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3480-15>

3. Постанова Правління Національного банку України «Про деякі питання регулювання грошово-кредитного ринку» від 19.06.2012 № 248 [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v_248500-12

4. Постанова Правління Національного банку України «Про затвердження Положення про порядок формування обов'язкових резервів для банків України та філій іноземних банків в Україні» від 16.03.2006 № 91 [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0312-06>

5. Постанова Правління Національного банку України «Про затвердження Положення про процентну політику Національного банку України» від 18.08.2004 № 389 [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1092-04>

6. Постанова Правління Національного банку України «Про регулювання грошово-кредитного ринку» від 21.03.2012 № 102 [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0102500-12>

7. Гроші та кредит : Підручник / Савлук Михайло Іванович [и др.] ; М.І. Савлук, А.М. Мороз, М.Ф. Пуховкіна та ін. ; За заг. ред. М.І. Савлука ; Київ. нац. екон. ун-т, Укр. фін.-банк. школа. - 3-тє вид., переробл. і допов. - К. : КНЕУ, 2004. – 598 с. : табл., схем.

8. Демківський, А.В. Гроші та кредит : навчальний посібник для ВНЗ / Демківський Анатолій Васильович ; А.В. Демківський. - К. : Дакор, 2007. – 528 с.

9. Івасів, Б.С. Гроші та кредит : Підручник для ВНЗ / Івасів Богдан Степанович ; Б.С. Івасів ; Терноп. Нац. екон. ун-т. – Вид 3-тє, змін. й допов. - Тернопіль : Карт-бланш ; К.: Кондор, 2008.– 528 с.

10. Михайловська, І.М. Гроші та кредит : навчальний посібник для ВНЗ / І. М. Михайловська, К. Л. Ларіонова ; І.М. Михайловська, К.Л. Ларіонова. - Л. : Новий Світ-2000, 2011. – 432 с.

11. Щетинін А.І. Гроші та кредит : підручник для ВНЗ / Щетинін Анатолій Іванович; А.І. Щетинін. - Вид. 4-те, переробл. та допов. - К. : ЦУЛ, 2010. – 440 с.

Допоміжна

1. Алексеев, І.В. Гроші та кредит : навчальний посібник / Алексеев Ігор Валентинович, Колісник Марія Костянтинівна ; І.В. Алексеев, М.К. Колісник. - К. : Знання, 2009. – 253 с.

2. Гроші та кредит : Навч.-метод. посібник для самостійного вивчення дисципліни / Мирун Микола Іванович [и др.] ; М.І. Мирун, М.І. Савлук, І.М. Лазепко та ін.; Київ. нац. екон. ун-т. - 2-ге вид., переробл. і допов. - К. : КНЕУ, 2002. – 124 с.

3. Коваленко, Д.І. Гроші та кредит: теорія і практика : навчальний посібник для ВНЗ / Коваленко Дмитро Іванович ; Д.І. Коваленко ; Київ. нац. ун-т технологій та дизайну. - 3-тє вид., допов. та перероб. - К. : ЦУЛ, 2011. – 352 с.

4. Круш, П.В. Гроші та кредит : навчальний посібник для ВНЗ / Круш Петро Васильович, Алексєєв Вячеслав Борисович ; П.В. Круш, В.Б. Алексєєв ; Нац. техн. ун-т України «Київ. політехн. ін-т». - К. : Центр учбової літератури, 2010. – 216 с.

5. Семко, Т.В. Гроші та кредит у схемах і таблицях : навчальний посібник для ВНЗ / Т. В. Семко, М. В. Руденко ; Т.В. Семко, М.В. Руденко ; Кременчуц. держ. політехн. ун-т. - К. : ЦНЛ, 2006. – 158 с.

Інформаційні ресурси

1. Верховна рада України. Офіційний веб-портал. – Режим доступу: <http://rada.gov.ua>

2. Національний банк України. Офіційне Інтернет-представництво. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>

2. Державна служба статистики України. Офіційний веб-сайт. Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>

3. Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку. – Режим доступу: <http://www.nssmc.gov.ua>